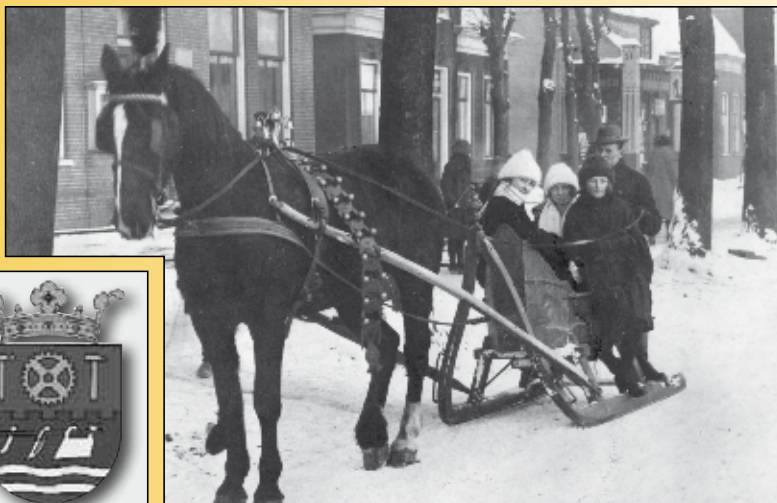

PLUUSTERGOLD

Halfjaarlijks tijdschrift van de Historische Vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: Derk Jacobs Postma
Uit het dag- en plakboek van
Mw. Kremer-Groeneveld
De Staverman Story

Hoogezand - Sappemeer

Nr. 41

Juni 2015

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”,

W.A.H. Rozema, Noordersingel 24,
9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512.
histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

NL42INGB0007453326
NL67ABNA0453578047

De HVHS e.o. is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI), alsmede een Culturele ANBI (dossiernummer 92 837).

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergon Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van het bestuur <i>Maarten Rietveldt</i>	1
Van de redactie	2
Ter herinnering aan Jaap Westerdiep	3
Derk Jacobs Postma een 19de eeuwse landschapsschilder uit Hoogezand <i>Joop van Roekel</i>	4
M.S. Delfzijl <i>Chris Nannen</i>	10
Geachte redactie...	12
Hier rust met haar kindt...	14
Uniek bevrijdingscadeau voor de Vereniging H.S. en O.	15
Inleveren...	15
Uit het dag- en plakboek van mw. D. Kremer-Groeneveld	16
Opa Tammo's Lulalied	26
Grönneger bevrijdingslied	27
De Staverman Story De geschiedenis van een Martenhoekster familie <i>Fred van den Hoek</i>	28
Quick, Quick... Slow... <i>Wim A.H. Rozema</i>	39
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuut</i>	40
Mit voader weer noar vrouger <i>Henk Puister</i>	42

VAN HET BESTUUR

Maarten Rietveldt

“Het leven gaat door” is een gevleugelde uitspraak als iemand overlijdt. Ook het leven van de Historische Vereniging gaat door na het overlijden van haar markante voorzitter Jaap Westerdiep op dinsdag 9 december 2014. Een voorzitter, die gedurende 15 jaar zijn stempel drukte op de vereniging.

En dus werd op 18 januari van het nieuwe jaar de traditionele nijjoarsveziende gehouden bij Van der Vlag met prachtige voordrachten van Henk Puister, een korte lezing over de historie van het Oosterpark door Wim Rozema en achtergrondmuziek van Chris Kleine. Vicevoorzitter Maarten Rietveldt herdacht in zijn openingstoespraak Jaap Westerdiep, keek terug op de activiteiten van de vereniging in 2014 en blikte vooruit op de activiteiten in 2015.

Op 9 maart jl. was er de avond in De Tibbe met zwembadverhalen. Vele verhalen over de verdwenen zwembaden in het Foxholstermeer, Nero te Sappemeer, het openluchtbad “De Kalkwijk” en het Bob Bruinsbad te Hoogezand passeerden de revue. Oud badmeester Jan Kregel, Roelof Stähler en Karel Lutjje vertelden over hun herinneringen. Aangevuld met talloze verhalen uit de zaal werd het een boeiende avond. Op 24 maart jl. was er de jaarvergadering, waarbij afscheid werd genomen van Jan Helmers als bestuurslid van de vereniging, het bestuur dankt hem voor zijn inzet. Janny Tulp-Wolthuis en Maarten Rietveldt werden herbenoemd als leden van het bestuur. De avond werd afgesloten met een boeiende lezing over leven en werk van Willem Albert Scholten door Nick Kieft.

Wat ligt nog in het verschiet in 2015? Natuurlijk de jaarlijkse excursie op 23 mei a.s. naar Destilleerderij Hooghoudt in “Grunnen”. Het belooft een prachtige reis te worden en... wij zullen ons moeten beheersen. Voorts brengen wij op 10 oktober a.s. een bezoek aan het Nationaal Busmuseum te Hoogezand met een ongelooflijke verscheidenheid aan (oude) bussen. In november is er nog een lezing en tenslotte zal ook het prachtige verenigingsblad “Pluustergoud” ook dit jaar tweemaal verschijnen. Daarvoor zorgen onze zeer gedreven en deskundige redacteurs Daan Hulsebos en Melle Vos.

U ziet, de activiteiten van de vereniging gaan onverminderd voort, want “het leven gaat door”.

VAN DE REDACTIE

Voor u ligt aflevering 41 van Pluustergoud. In dit nummer nemen we afscheid van onze voorzitter Jaap Westerdiep die in december overleed. In een in memoriam namens het bestuur wordt daarbij uitgebreid stilgestaan. Ook wij als redactie zullen Jaap enorm missen, hij was voor ons een grote inspirator.

Verder treft u aan een aantal artikelen die betrekking hebben op de bevrijding, nu 70 jaar geleden zoals het tweede deel van het dagboek van mevr. D. Kremer-Groeneveld over de periode januari 1944 t/m april 1945, een bevrijdingslied en er wordt aandacht besteed aan het bevrijdingscadeau (een origineel schrift uit 1945) dat tijdens de bijeenkomst in St. Jozef aan het bestuur werd aangeboden.

Uiteraard zijn ook de vaste rubrieken van Gerrit Stuuat en Henk Puister opgenomen en daarnaast enkele reacties van lezers op eerder opgenomen artikelen. De redactie stelt dat zeer op prijs en daaruit blijkt maar weer eens dat Pluustergoud goed gelezen wordt.

Gerhard Jansema stuurde het Lulalied in en Roelf de Jonge laat ons kennismaken met een mededeling uit 1922, ontvangen door zijn grootvader, waarbij loonsverlaging werd aangezegd aan de werknemers van strokartonfabriek Beukema.

Fred van der Hoek heeft een lezenswaardig artikel ingeleverd over de geschiedenis van een Martenshoekster familie genaamd “de Staverman Story” en Joop van Roekel besteedt aandacht aan Derk Jacobs Postma, een 19e eeuwse landschapschilder die in Hoogezand woonde terwijl Chris Nannen verhaalt over het motorschip Delfzijl.

Tenslotte nog een aantal kleine bijdragen zoals het einde van het postkantoor aan de Kerkstraat, een balboekje van Jelly Gorter en zelfs een bijdrage uit Duitsland.

Al met al weer veel gevarieerde onderwerpen en wij als redactie zijn dan ook erg verheugd dat wij steeds voldoende bijdragen ontvangen om Pluustergoud mee te vullen.

De redactie wenst u veel leesplezier.

TER HERINNERING AAN JAAP WESTERDIEP

Tweede voorzitter van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.O.

Op dinsdag 9 december 2014 overleed onze voorzitter Jaap Westerdiep op 78-jarige leeftijd na een slopende ziekte, die hem geheel had uitgeput. Deze uitputtende strijd streed hij de laatste jaren van zijn leven met ongekende inzet. Een strijd die voor velen van ons voldoende zou zijn om je dagen mee te vullen. Zo niet voor Jaap. Ondanks chemokuren en talloze ziekenhuisopnamen bleef hij tot verbazing en bewondering van zijn omgeving zijn werkzaamheden met onverminderde inzet voortzetten. Zo hadden wij nog op 11 november 2014 een bestuursvergadering bij hem thuis en bleef hij ons tot het laatste moment bestoken met e-mails over de voortgang van de vereniging. Jaap was een ongelooflijke doorzetter en voor onze vereniging van onschatbare waarde.

Jaap werd op 20 mei 1997 bestuurslid van onze vereniging en op 16 mei 2000 voorzitter als opvolger van Klaas Bos, die op 21 oktober 1999 was afgetreden. Jaap was een gedreven voorzitter, die altijd met talloze plannen de vereniging heeft opgestuwd in de vaart der volkeren.

Jaap was een amateur historicus met professionele kwaliteit. Hij schreef talloze stukken voor ons verenigingsblad Pluustergoud, hield lezingen over de plaatselijke historie en schreef (samen met Mien) diverse boeken over zijn geliefde Westerbroek. Zijn laatste boek "Verhalen uit Westerbroek die niet vergeten mogen worden" verscheen nog juist voor zijn dood op 22 november 2014.

De Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer en Omstreken zal Jaap als voorzitter en vooral als aimabel mens gaan missen.

Mien, met wie hij een ongekende twee-eenheid vormde wensen wij sterkte met dit grote verlies.

Ik ben blij en vereerd Jaap Westerdiep gekend te hebben en met mij velen.

Maarten Rietveldt

DERK JACOBS POSTMA (1788-1866)

een 19e eeuwse landschapsschilder uit Hoogezand

Joop van Roekel

Inleiding

De periode voor de Groninger Ploeg is nog steeds een donker en onbeschreven blad in de Groninger kunstgeschiedenis. Slechts een enkel lichtpuntje schijnt er in de 19e eeuwse Groninger kunstduisternis. Dat betreft onder meer een kunstenaar als Otto Eerelman. Dat dit niet terecht is, zal dit artikel aantonen. Er bestonden toen meer kunstenaars, die de aandacht verdienen. Een van hen is Derk Jacobs Postma, een kunstenaar, die het grootste deel van zijn leven in Hoogezand woonde.(1)

In deze bijdrage zal ik allereerst een levensbeschrijving geven, waarna een bespreking volgt van enkele van zijn kunstwerken. Tot slot zal een bespreking volgen van een bijzondere serie wandschilderingen.

Biografie

Over het leven van Derk Jacobs Postma is weinig bekend.(2) Hij werd in 1788 in Stedum geboren en trouwde in 1811 in de stad Groningen met Grietje Luitjes Jonker (1790-1867) uit Winschoten.(3) Daarna verhuisde het paar al spoedig naar Hoogezand, alwaar op 3 januari 1812 het eerste kind, Domina, werd geboren. Postma werd in 1816 lidmaat van de Hervormde Kerk in Hoogezand en hij deed daar op 11 maart 1819 belijdenis.(4) Het echtpaar kreeg maar liefst dertien kinderen.(5) Verscheidene van hen bereikten nooit de volwassen leeftijd. (6) Daarbij was vooral het jaar 1828 een rampjaar voor het gezin Postma, want toen overleden binnen een periode van twee maanden maar liefst drie kinderen. Postma bezat een bloeiend ververs- en glazenmakersbedrijf. Uit de belastingkohieren van Hoogezand blijkt dat hij in 1816 aangeslagen werd voor een inkomen uit de middenklasse.(7) Hij had in de vijftiger jaren maar liefst zeven knechten in dienst. Dit aantal was in de jaren zestig terug gelopen naar drie. Hij overleed op 16 december 1866 in Martenshoek.

Genootschap ter aanmoediging van teeken-, schilder-, graveer- en beeldhouwkunde

Dit Genootschap werd in 1820 opgericht en had tot doel de teken-, schilder-, graveer- en beeldhouwkunst in de stad en provincie Groningen te bevorderen. Dit deed men door het houden van lezingen en het jaarlijks uitschrijven van zowel een teken- als schilderwedstrijd, die aanvankelijk alleen openstond voor kunstenaars uit stad en ommeland.(8) Het onderwerp werd net als de afmetingen nauwkeurig voorgeschreven. Men gaf als onderwerp bijvoorbeeld een landschap of bloemstillevens op. Om de objectiviteit te bewaren diende elk werk voorzien te zijn van een spreuk of merk, zodat de jury niet in de verleiding zou komen om te oordelen op grond van een naam. Bij het ingestuurde werk moest de vervaardiger een gesloten brief leveren met daarin de spreuk of het merkteken plus zijn naam en adres. Wanneer het ingeleverde schilderstuk bekroond werd, stuurde het Genootschap het schilderij terug, maar op de winnaar rustte

vervolgens wel de plicht om een gekleurde aquarel van dezelfde grootte en hetzelfde onderwerp te maken.

De eerste prijsuitschrijving vindt in 1824 plaats. Het onderwerp voor deze schilderwedstrijd in de categorie landschap was een boomrijk Drents landschap 's middags. Uit de drie inzendingen werd het werk met de spreuk "Heel genegen maar weinig gelegenheid" unaniem als de beste gekozen. (9) De spreuk behoorde toe aan Derk Jacobs Postma. De geaquarelleerde kopie van het schilderij laat een coulissenlandschap met bomen zien, die de compositie zowel ter linker- als rechterzijde afsluiten. In het midden loopt een zandpad naar de horizon. Op dit zandpad bevindt zich een paard en wagen. Op de achtergrond bevinden zich enkele huizen.

Vier jaar later in 1829, toen de wedstrijd inmiddels openstond voor kunstenaars uit het gehele rijk, werd wederom een schilderij van Postma bekroond, namelijk een heuvelachtig Gelders landschap. (10) Het droeg de spreuk "Uit liefde voor de kunst". Helaas is dit niet bewaard gebleven, zodat we ons er geen voorstelling van kunnen maken. Het Genootschap kwam in financiële moeilijkheden en ging in 1830 een fusie aan met de in 1797 opgerichte vereniging van Teeken-, Bouw- en Zeevaartkunde. (11) Deze nieuwe fusieorganisatie kreeg niet veel later de naam Minerva.

Pictura

Enkele maanden na de oprichting van Minerva startte een aantal leden van het oude in 1820 opgerichte Genootschap uit onvrede met de gang van zaken een nieuw Genootschap. (12) Men gaf deze nieuwe instelling de naam het Kunstlievend Genootschap Pictura. Deze instelling wilde met name de Groninger teken- en schilderkunst stimuleren en zij stelde haar jaarlijkse schilderwedstrijd alleen open voor regionale kunstenaars. In 1833 won Postma samen met G. Kiewiet de Jonge ex aequo de eerste prijs. (13) Het onderwerp was een pleisterplaats aan een landweg met een herberg met aan de rechterkant enkele bomen, waar ruzie ontstaat tussen enige gasten. Samen deelden zij de prijs van f 70,-. In 1836 viel Postma opnieuw in de prijzen. Toen kreeg hij een eervolle vermelding voor een bosrijk dorp in de provincie Groningen of Drenthe met een slingerend watertje. (14) De winnaar is ditmaal G. Kiewiet de Jonge maar het werk van Postma werd door de commissie toch als zo goed beoordeeld dat zij dit schilderij wel een prijs wilden verlenen.

Het jaar daarna won Postma wel de eerste prijs. (15) De opdracht luidde ditmaal: "Een dorpsgezicht in de provincie Groningen of Drenthe met veel bos". Er kwamen vijf schilderijen binnen en het werk met de spreuk "Al doende leert men" bleek van Postma. (16) Ditmaal waren de rollen omgekeerd en ontving Kiewiet de Jonge een eervolle vermelding. Wederom een jaar later, in 1838, won Derk Jacobs Postma wederom de eerste prijs, nu voor een voorstelling van een zomers landschap bij Waterhuizen, dat een uur gaans ligt buiten Groningen aan de trekvaart naar Winschoten. (17) Het moet geschilderd zijn van de stadszijde "op den puinweg". Langs een weg aan het Winschoterdiep komt een man aanlopen die een koe leidt door middel van een touw aan zijn horens. Even verderop blaft een hond tegen drie koeien die aan het diep staan te grazen. In de rivier vist een man met een net. Verder naar achteren liggen verschillende schepen

aan de kant en in de verte zeilt een boot het beeld uit, terwijl een ander gejaagd wordt. De schepen lijken dicht bij elkaar te liggen en een aanvaring lijkt aanstaande maar dit zal niet gebeuren, omdat de wind de zeilboot het beeld uitblaast, want het heeft de wind in de zeilen. Postma heeft een levendig en kleurrijk werk geschapen.(18) Helaas moest Postma verstek laten gaan bij de uitreiking wegens ziekte. De heer Van Arnhem nam als zijn vertegenwoordiger de prijs in ontvangst.(19) Pictura weet zijn verdiensten voor de kunst zeer te waarderen, want in 1841 blijkt hij honorair lid (erelid) te zijn.(20)

Wandschilderingen in Meppel

Van Postma zijn weinig schilderijen bewaard gebleven maar zijn ensemble in Meppel is uitzonderlijk. Hij kreeg in 1831 de opdracht van mr. J.E. Slot, die op dat moment burgemeester van Meppel was, om een kamer in zijn huis te beschilderen. Later in 1853 verkocht deze het huis aan de gemeente Meppel, die de bestemming veranderde in een gemeentehuis. Het geheel bestaat uit vijf muurschilderingen en bevindt zich nog steeds ter plaatse. Alle voorstellingen laten een landelijke setting zien. Een van de werken toont een landelijke scène met een zandpad in het midden dat leidt naar een tweetal huizen, waar twee paarden los rond lopen. Links sluit een boom, waaronder een jongen zit, de compositie af. Rechts loopt een vaart de diepte in en aan de oever kijkt een stier de toeschouwer pontificaal aan. De volgende schildering toont twee koeien op een zandpad – de een staand en de ander zittend – die rustig hun eten verteren. Het pad loopt verder naar enkele huizen met een kerk op de achtergrond. Het geheel ademt een grote, landelijke rust uit. Deze landelijkheid bestaat vooral uit koeien en de huizen achteraan.

Eveneens twee koeien komen voor op de voorgrond van de volgende wandschildering. Een zandpad leidt de blik van de toeschouwer naar een boerderij in het groen. In de verte links zijn enkele boerderijen te zien. De rechterkant van de compositie is hier geheel afgesloten door enige bomen. Een detail laat zien hoe goed Postma kon schilderen. Hier heeft hij de blik van de liggende koe goed getroffen. Die kijkt in alle rust en sloomheid de toeschouwer aan. Postma schildert op het laatste doek (afb. 8) een weg die naar een dorp leidt. Hierop bevinden zich ook weer twee koeien. Aan de rechterkant zit een man op de grond met vlak naast zich zijn twee honden. Op de achtergrond staan verschillende boerengebouwen. In het midden is nog een glimp van

een andersoortig bouwwerk te zien dat mogelijk dit gebouw zelf zou kunnen zijn. In deze wand-schildering is plaats gemaakt voor de deur. Hoewel de “spletten” duidelijk zichtbaar zijn, heeft Postma daar in de compositie rekening mee gehouden. Vrijwel vlekkeloos laat hij het landschap en de kieren in elkaar overgaan. Het is niet onmogelijk dat hier een aantal afbeeldingen van Meppel en omgeving zijn afgebeeld. Dit valt overigens moeilijk te achterhalen.

Portret

In zijn portretten betoont Postma zich een traditioneel schilder. (zie afb. 1) hij beeldt zichzelf af terwijl hij aan het werk is. Een tevreden man houdt een palet met penselen vast in zijn rechter hand en in de andere een fijn schilderskwastje. Hij kijkt peinzend voor zich uit. Opmerkelijk is wel dat hij zichzelf in zijn zondagse pak heeft weergegeven, een situatie die zich in werkelijkheid niet zal hebben voorgedaan. Ook de beeltenis van zijn vrouw met kanten muts is niet vernieuwend maar wel degelijk en levendig. Zij wordt al breiend voorgesteld. Doordat zij druk aan het werk is, is het een levendig schilderij iets wat ook het geval is bij zijn zelfportret. Beide portretten zijn niet gedateerd maar een datum rond 1840 lijkt gezien met name de klederdracht van zijn vrouw aannemelijk.

Expositie van Levende Meesters

Pictura realiseerde zich dat de kunstenaars in het noorden erg geïsoleerd lagen ten opzichte van het westen van het land en organiseerde daarom een expositie, waarin ieder die dat wilde kon exposeren. Op deze manier konden Groninger kunstschilders kennis nemen van de ontwikkelingen elders in het land. Postma stuurde in 1835, 1837 en 1839 werk in voor de tentoonstelling van Levende Meesters in Groningen, welke bij Pictura werd gehouden. Over het gehele land werden tentoonstellingen van Levende Meesters gehouden. Dit was een middel om de kunst te stimuleren en elke kunstenaar kon hier werk naar inzenden. In het Noorden was Groningen de enige plaats, waar deze expositie regelmatig gehouden werd, aanvankelijk een keer in de twee jaar maar later ging men over op eenmaal per drie jaar. Maar Postma heeft bijvoorbeeld ook werk ingestuurd naar Den Haag in 1835. In 1835 stelt hij in Groningen vier landschappen tentoon, die elk voor een bedrag van f 40,- te koop zijn.⁽²¹⁾

In 1837 neemt hij weer deel aan de expositie. Zijn werk, een landschap met vee, wordt voor f 45,- aangekocht door Pictura voor de verloting. Het lot wordt gekocht door professor Stratingh. Postma neemt in 1839 voor het laatst deel aan de tentoonstelling voor Levende Meesters in Groningen met twee landschappen. Dit zijn een gezicht op Waterhuizen en een op Schipborgh in Drenthe. Het gezicht op Waterhuizen is zijn bij Pictura bekroonde schilderij uit 1838. Na 1839 zendt hij geen schilderijen meer in voor deze exposities, zodat het er op lijkt dat hij de laatste jaren van zijn leven weinig meer geschilderd heeft. Mogelijk heeft zijn schilders- en verversbedrijf teveel tijd gevraagd.

Betekenis voor de 19e eeuwse Groninger kunstscène.

Op grond van de gegevens die thans voorliggen, lijkt hij een kundig en degelijk kunstenaar die zich aansloot bij de heersende kunststroom. Hij was in zijn tijd een van de besten. School heeft hij niet gemaakt. Het is niet bekend dat leerlingen bij hem les namen. Daar zal de ligging van Hoogezand mede debet aan geweest zijn.

In 1866 komt een einde aan het leven van deze inmiddels vergeten kunstenaar.

1) Fotoverantwoording: Afb. 1, Zelfportret Derk Jacobs Postma, foto verzameling Schiltkamp, afb. 2, Drents landschap 's middags, aquarel, 46 x 62 cm, Groninger Archieven, THAG 5362, foto Joop van Roekel, afb. 3, landschap bij Waterhuizen, aquarel, 56,5x72 cm, gedateerd 1838, Groninger Archieven, foto Groninger Archieven, afb. 4, Dorpsgezicht, wandschildering Burgemeesterskamer Meppel, foto Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist, afb. 5, Koeien bij een boom, wandschildering Burgemeesterskamer Meppel, foto Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist, afb. 6, Koeien bij een boerderij, wandschildering Burgemeesterskamer Meppel, foto Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist, afb. 7, Koeien detail wandschildering Burgemeesterskamer Meppel, foto Joop van Roekel, afb. 8, Dorpsgezicht, wandschildering Burgemeesterskamer Meppel, foto Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist, afb. 9 Grietje Luitjes Jonker, foto verzameling Schiltkamp

2) Enkele gegevens uit dit artikel zijn eerder gepubliceerd in Van Roekel, Joop, Yvonne Aaltink, Vruchten van Minerva, bekroonde romantische werken 1824-1851, Bedum 2001, pp. 44-45

3) Groninger Archieven (G.A.), DTB Stedum. Zijn vader is Jacob Jacobs Postma, een diggelschipper van Anjum en zijn moeder Dominike Derks van Belaet, beiden geboren in West Friesland.

- 4) G.A. Plaatsingslijst van de hervormde gemeente Hoogezand 1706-1968, herz. versie toegangsnummer (tn.) 244, inv. nr. 20 Derk Jacobs wordt in 1816 lidmaat en hij doet op 11 maart 1819 belijdenis.
- 5) G.A., Plaatsingslijst van de herv. gemeente Hoogezand 1706-1968 herz. versie 1996, tn. 244, inv. nr. 20 Geboren kinderen: Domina 3 januari 1812, Luitje 31 oktober 1813, Jacob 22 september 1815, Fransina Anna Margrieta 17 juli 1817, Fetje 26 december 1819, Ede 27 november 1820, Gerrit 31 januari 1823, Jan 17 september 1824, Geertje 19 mei 1826, Froukje 1 september 1828, Fransina Ferdina 29 november 1830, Feddina 13 juli 1832, Johanna 28 juli 134
- 6) G.A., DTB Hoogezand. Overleden kinderen Gerrit 10 oktober 1826, Jan 13 september 1828, Fransina 28 september 1828, Tietje 27 oktober 1828
- 7) Gemeentearchief Hoogezand, inventaris van het archief van het gemeentebestuur Hoogezand 1798-1930, inv. nr. 75, Kohieren van hoofdelijke omslag. De betaling geschiedt als volgt. De minst betalenden zijn de laagste nummers. Postma is nummer 261 van een totaal van 471. Hij moet 2 gulden en 5 stuivers betalen. Het hoogste nummer, Hoite R. Meursing moet maar liefst 72 gulden betalen.
- 8) Vanaf 1827 stelt het bestuur de wedstrijd open voor elke kunstbeoefenaar in het K'rijk der Nederlanden
- 9) G.A., Archief van Minerva, tn 1448, inv. nr. 31/2, 20 september 1825, 18 oktober 1825, 15 november 1825
- 10) G.A., Groninger Courant 20 november 1829
- 11) Utrechtse Archieven, Genootschap Kunstliefde, tn. 144, inv. nr. 422, jaarverslag 1837
- 12) Schuller tot Peursum Meijer, J., Pictura honderdvijftig jaar, Groningse Volksalmanak, historisch jaarboek voor Groningen 1980-1981, pp. 7-48
- 13) G.A., Groninger Courant 13 december 1833 14 G.A., inventaris van het Kunstlievend Genootschap Pictura, tn 1344, inv. nr. 1/1, 2 oktober 1836, 7 december 1836. Het Kunstlievend Genootschap Pictura zal hierna aangehaald worden als Pictura.
- 15) G.A., Pictura, tn 1344, inv. nr. 3, 7 november 1837
- 16) G.A., Pictura, tn 1344, inv. nr., 51, Derk Jacobs Postma tekening naar een bekreond schilderij: Een gezicht op een bosrijk landschap in Groningen of Drenthe. Dit werk werd bekreond in 1837. Het schilderij werd in 1951 overgedragen aan het Groninger Museum en kreeg daar het inventarisnummer 1951-479.
- 17) G.A., Pictura, tn 1344, inv. nr. 3, 6 november 1838. De spreuk luidde: "De natuur het beste voorbeeld".
- 18) G.A., Inventaris van kaarten, plans en plattegronden enz. van het gemeentearchief, tg. nr 1536, inv. nr. 2733, Derk Jacobs Postma, Zomers landschap bij Waterhuizen, aquarel, 56,5 x 72 cm, gedateerd 1838
- 19) G.A., Pictura, tn 1344, inv. nr. 3, 6 december 1838.
- 20) G.A., Pictura, tn 1344, inv. nr. 3. Uit een tot 1841 bijgewerkte ledenlijst blijkt Postma erelid te zijn van Pictura.
- 21) G.A., Pictura, tn 1344, inv. nr. 3, Catalogus van schilderijen van levende Nederlandsche meesters waarvan de tentoonstelling zal plaats hebben te Groningen vanwege het kunstlievende genootschap ter aanoediging en bevordering van de teken- en schilderkunst in Groningen Groningen 1835. 31 een landschap met vee f 40,-, 32 een bergachtig landschap f 40,-, 33 een bergachtig landschap f 40,-, 34 een wintergezicht f 40,-. Groningen 1837 68 Een landschap met vee f 60,-, aangekocht voor f 45,-, aangekocht voor de verloting en getrokken door den heer professor Stratingh met lot no 247. Groningen 1839. 94 Een gezicht op Waterhuizen bij Groningen f 60,-, 95 een dito op Schipborgh in Drenthe f 60,-.

M.S. DELFZIJL

Chris Nannen

In “Pluustergoud” plaatste ik een oproep, om eens aandacht te schenken aan de vele verdwenen scheepswerven in het Winschoterdiep. Helaas voelde niemand zich (tot nu toe) geroepen, vandaar dat ik het eens probeer met een verhaal over een schip dat gebouwd is in 1939 op de verdwenen scheepswerf E.J. Smit aan het Winschoterdiep te Westerbroek. Onderstaande tekst komt uit een Supplement van de door mij geschreven Kronijk van Delfzijl 1908-1940.

De aanval op de “Delfzijl”

Vrijdag 9 maart 1940 is het motorschip “Delfzijl” met aan boord kapitein eigenaar T. Koers, van Hansweert in Capelle aan de IJssel aangekomen. Het 250 ton metende schip is op weg van Blyth naar Antwerpen, in de Britse territoriale wateren aangevallen door een onbekend gebleven vliegtuig, dat het schip met bommen, granaten en machinegeweervuur ernstig heeft beschadigd. De “Delfzijl” ligt nu bij de werf van de firma A. Vuyk en Zonen om te worden gerepareerd. De “Delfzijl” is in de middag van 2 maart van Blyth vertrokken met een lading kolen bestemd voor Antwerpen. Omstreeks half negen voer men nog in de Engelse territoriale wateren, toen motorgeronk van een zwaar vliegtuig werd gehoord. Korte tijd later zagen de twee matrozen, die in het stuurhuis stonden, dat een groot bomvliegtuig recht op het schip aankwam. Zij vonden dit helemaal niet vreemd, aangezien zij dachten, dat het hier een Brits vliegtuig betrof, dat wellicht een konvooi begeleidde en vooruitvlog om te zien of alles veilig was. Het vliegtuig vloog zeer laag, op ongeveer twaalf meter hoogte tweemaal over de “Delfzijl”, die een duidelijke nationaliteitsaanduiding droeg. De Nederlandse driekleur was aan weerszijden van de romp, en op het dekzeil over de luiken geschilderd, terwijl naast ieder vlag met grote letters het woord HOLLAND was aangebracht. De bommenwerper kwam voor de derde maal naar het schip toe en de mannen hoorden plotseling een geweldige explosie, die het schip hevig deed trillen. Het vliegtuig had drie bommen vlak achter de “Delfzijl” geworpen en hiermee een aanval ingezet, die ongeveer een uur geduurd heeft. Van verschillende zijden kwam de vlieger steeds weer naar het weerloze schip terug, om een bom uit te werpen, zodat in totaal zes bommen naast het schip in het water terecht kwamen. Bovendien werd voor de boeg een granaat geworpen, die een fel wit licht verspreidde. De kapitein, de stuurman en de kok, die op het moment van de aanval beneden waren, snelden naar de stuurhut, maar voor de kok het stuurhuis bereikte, voelde hij iets langs zijn hand schampen. Hij keek er naar en bemerkte tot zijn schrik, dat hij aan die hand bloedend verwond was. De mannen begrepen toen, dat er ook met mitrailleurs geschoten werd, hoewel het geronk van de vliegtuigmotoren zo hevig was, dat zij het getik van de inslaande kogels niet hoorden. De bemanning, die uit vijf koppen bestond bleef bij elkaar in het stuurhuis, van waaruit ze het vliegtuig telken male zijn aanval zagen uitvoeren. Zij konden echter niets beters doen, dan gelaten hun lot afwachten. De laatste bom, die het vliegtuig wierp, viel op ongeveer tien meter afstand van het schip in het water, schoot nog enkele meters onder water door en ontplofte rakelings naast het vaartuig. Aan boord werd een geweldige ravage aangericht. De navigatielichten, die gedurende de aanval waren blijven branden, en dus het vaartuig tot een gemakkelijke prooi hadden gemaakt, gingen nu uit. De ruiten van de stuurhut werden verbrijzeld en in de hutten werd het meubilair vernield. In de kapiteinshut werd een ronde melkglazen lamp, die met stevig schroefdraad in de zoldering was bevestigd, er finaal uitgerukt. In de andere hutten werden de vier stenen wastafels, die vast aan de muur geschroefd waren, er afgerukt en sloegen in tweeën.

Na de zesde bom had men aan de kust echter de aanval bemerkt en toen flitsten de zoeklichten van de luchtafweerbatterijen aan. Wel veertig scherpe lichtbundels zochten het luchtruim af en de vlieger vond het toen geraden om te verdwijnen. De bemanning verliet het stuurhuis om de schade op te nemen en daarbij bleek, dat het vliegtuig gedurende de gehele aanval vrijwel doorlopend het schip onder vuur had genomen. In de luiken waren vele kogels

geslagen. Het dek lag er mee bezaaid en de stuurhut was op verschillende plaatsen doorboord. De kogel, die de kok had geraakt was vrijwel loodrecht door het ijzeren dak van het stuurhuis gedrongen. Hierna had het projectiel twee dikke planken doorboord en ten slotte schampte het op een lichtleiding af en raakte toen de hand van de kok, die juist de leuning omklemde. Hoe groot het doordringend vermogen van de kogels was, blijkt uit de beschadiging van de reddingsboot. Het dak hiervan werd door een kogel doorboord, hierna ging het projectiel dwars door de mast, vervolgens drong de kogel door de bodem van de boot, waar een groot gat geslagen werd en ten slotte sloeg het projectiel in het dek, vlak vóór het hondenhok. De hond is waarschijnlijk de eerste geweest, die bemerkte dat er geschoten werd, want nadat een kogel rakelings langs zijn hok gegaan was, weigerde het dier er uit te komen, hoewel men hem in de stuurhut riep. De dikke ijzeren platen van de verschansing waren ook op verschillende plaatsen doorboord, terwijl één kogel dwars door een dikke ijzeren stang van de reling ging. Waarschijnlijk is er ook nog schade onder de waterlijn, ten gevolge van de hevige schokken van de ontploffende bommen. De "Delfzijl" is zodanig ernstig beschadigd, dat het geruime tijd zal duren voor het schip weer in de vaart gebracht kan worden. Van een oorlogvoerende natie, hebben koopvaardijsschepen meestal nog de beschikking over afweergeschut, maar zij moesten zich zonder protest laten slachten. In Hansweert, waar het schip na lossing aankwam, hebben de militaire autoriteiten een onderzoek ingesteld, waarbij de kogels, die de bemanning als souvenir wilde bewaren, in beslag zijn genomen. Aan de hand van deze stille getuigen zal men trachten de nationaliteit van het vliegtuig vast te stellen. De "Delfzijl" die 250 ton meet, is gebouwd in augustus 1939 op de werf van scheepswerf E.J. Smit te Westerbroek.

Het is u wellicht opgevallen dat het moment waarop deze gebeurtenissen plaatsvonden Nederland nog niet in oorlog was met Duitsland. Bij later door mij geschreven verhalen over de koopvaardij in WO II ontdekte ik dat de Duitsers schoten met munitie met dezelfde merktekens als waar mee geschoten is op de "Delfzijl". Dus is de vraag, welke nationaliteit had het vliegtuig? De Delfzijl werd begin jaren zeventig van de vorige eeuw opgelegd.

GEACHTE REDACTIE...

Van de heer F.H. Kiewiet kregen wij een rectificatie n.a.v. de namen bij een foto in Pluustergoud nummer 40. Het betreft de foto van het Gemeentebestuur bij het artikel “Een rustige verjaardag...” Bij de namen van de wethouders staat ook vermeld H.W. Kuipers, volgens de heer Kiewiet was de heer Kuipers destijds raadslid en geen wethouder, waarvan acte ...

De heer Hans de Jong uit Terneuzen stuurde onderstaande foto uit zijn familiearchief. Het is een foto van de Werkliedenvereniging St. Jozeph Martenshoek uit 1901. Weet u namen van en/of bijzonderheden over deze Werkliedenvereniging, de redactie hoort het graag.

Mien Westerdiep stuurde nog bijgaande aanvulling op de wapenkreet van W.O. Geertsema..

In “Pluustergoud” nr 40 schreven wij “de Wapenkreet” van W.O. Geertsema van Sjallega de vrijwillige cavalierist. Helaas is in het begeleidend artikeltje een fout geslopen. Niet Willem Oezebrand Geertsema van Sjallega erfde “Noordwijk” maar Statius Georg Geertsema van Sjallega.

Statius Geerstema van Sjallega

In 1840 verkoopt Anje Luitens Bouwman “landbouwersche” weduwe van Geert Derk Fiebens (vervener) een stuk grond aan Lammert Ufkens Tonkens (kastelein en schoenmaker) en zijn vrouw Fenna Sijbolts Siertsema voor f. 175,-. Deze bouwt er een behuizing op.

Op 5 mei 1858 verkoopt Tonkens (inmiddels staat hij ingeschreven als kastelein, schoenmaker en landbouwer) de behuizing genaamd “Noordwijk” met schuur, heem en tuin aan Willem Oesebrand Geertsema van Sjallega en zijn vrouw Johanna Margretha Rhee voor f. 2000,-. In 1887 wordt het pand geërfd door Status Georg Geertsema van Sjallega en deze richt in 1887 een vergunningsverzoek aan B & W van Hoogezand om de schuur te mogen verbouwen tot kamers. In 1889 staat het te boek als twee kamers. In 1923 erft zijn neef Theodoricus Römelingh de panden en in 1929 Cornelis Römelingh. In 1956 wordt het pand verkocht aan de Gemeente Hoogezand-Sappemeer. Het wordt in 1965 gesloopt t.b.v. de bouw van een nieuwe school.

Doordat het pand donker-paars-blauw was geschilderd werd het in de volksmond “Blaauw Huus” genoemd. In de loop der tijd hebben er veel, heel veel gezinnen gewoond, het was een doorgangshuis, met name het achterste gedeelte (uit: Westerbroek van verleden naar heden door Jaap en Mien Westerdiep uitgave 2007).

EXIT POSTKANTOOR KERKSTRAAT

ptt post

HOOGEZAND KAN OPRECHT BLIJ ZIJN MET HYPERMODERN POSTBEDRIJF

De PTT wil in Hoogezand een nieuw postkantoor bouwen. Het is een hypermodern postbedrijf met veel faciliteiten. Het is een tentoonstellingsruimte die naar Hoogezand komt.

DE PTT TENTOONSTELLINGSRUIMTE KOMT NAAR HOOGEZAND

Hoe moet de post in de brievenbussen?

In welke bus moet de post?

GELDOENSTEN **STREEKPOST** betekent voor uw omgeving

24 UURS SERVICE

Wij ontvangen u graag aan het balie. Maar ook binnen kantoor en wachruimte.

POSTCODE Gebruik in gans Nederland

Na 36 jaar kwam er in april jl. een einde aan de postale activiteiten in het postkantoor (voormalig terrein politiebureau) aan de Kerkstraat. Een oplettende oud-postbode was getuige van de definitieve sluiting van het gebouw door “tante pos” en deze slaagde er

ternuwernood in, het nog in het pand resterende foto-archief van de afvalcontainer te redden ...

Via uw secretaris zijn deze archivalia thans veilig ondergebracht in het gemeentearchief.

DIRECTEURS VAN HET KANTOOR HOOGEZAND		
NAAM	TIJDPUNKT	
POSTERIJEN	TELEGRAFEN	(en TELEFONE)
D. NOEST	1873 - 1894	
P. J. MEERBURG	1894 - 1901	
C. FRANSEN	1901 - 1904	
N. MULDER	1904 - 1913	
J. H. M. BITTER	1913 - 1914	
VACATURE	1914 - 1915	
W. HOEVERS	1915 - 1919	
VACATURE	1919 - 1920	
K. E. A. VRIES	1920 - 1926	
VACATURE	1926 - 1927	
J. H. J. v. SAAR	1927 - 1930	
J. FUKERBOER	1930 - 1932	
W. J. MEYER	1932 - 1934	
J. LAMMERS	1934 - 1939	
VACATURE	1939 - 1940	
A. MONJE	1940 - 1943	
J. G. F. v. GENABETH	1943 - 1944	
VACATURE	1944 - 1947	
J. W. WUGMANS	1947 - 1950	
VACATURE	1950 - 1952	
E. HUT	1952 - 1959	
H. S. BUL	1959 - 1965	
P. HUISMAN	1965 -	

Hier Rust met haer Kindt
Henrika Johanna Woldringh
Huis Vrouw Van de Heer I Moerkramer
Als doen Predikant aan dese Plaats
Overleden 6 Juli 1760

Via het internet bereikte onze redactie het volgende verzoek vanuit Duitsland:

Sehr geehrter Herr Hulsebos,
bitte entschuldigen Sie, dass ich mich in Deutsch an Sie wende, aber ich beherrsche leider nicht die niederländische Sprache.

Hier mein Anliegen:

In Pluustergoud Nr. 31 fand ich folgenden Beitrag:

“In 1686 had de stad bepaald, dat predikanten en hun gezinsleden mochten worden begraven in de kerk. Hiervoor waren 4 graven gereserveerd. In 1793 werd dat recht opgeheven.

In 1757 werd Ds. Niewold hier begraven en in 1760 Mevrouw Moerkramer met kind. Bij de restauratie van de kerk in 1980 werden de twee hierop betrekking hebbende grafzerken teruggevonden en zij zijn opnieuw in de kerk naast de preekstoel geplaatst”.

Mevrouw Moerkramer ist die zweite Ehefrau meines Vorfahren Johann Moerkramer *Weener 10.12.1728 +Weener 07.12.1779, reformierter Pastor 1752 in Twixlum, 1754 in Wymeer, 1758 zu Hoogezand und 1760 in Weener. An wen, welche Kirchengemeinde, welchen Fotografen, kann ich mich wenden, um ein Foto der Grabplatte für unsere private Familienchronik zu erhalten?

Gern höre ich wieder von Ihnen und bedanke mich im Voraus für die Beachtung meiner Frage. Mit freundlichen Grüßen

Monika Reinhold geb. Morkramer

Genoemde grafzerk bevindt zich in de Damkerk. Hiervan heeft de redactie, in samenwerking met ons lid Nel de Boer een fotoreportage gemaakt en naar mevrouw Reinhold gezonden. (te zien bij de rubriek Kiek op onze website www.historische-vereniging-hs.nl).

Geachte heer Rozema, geachte heer Hulsebos,

Hartstikke bedankt!
Die Bilder sind großartig (grandioos).
Nogmaals bedankt voor uw aandacht!

Met vriendelijke groet
Monika Reinhold

UNIEK BEVRIJDINGSCADEAU VOOR DE VERENIGING H.-S. EN O.

Ter gelegenheid van 70 jaar bevrijding is er door de bewoners van Zorgcentrum St. Jozef te Sappemeer, tijdens een door activiteitenbegeleidster Ellen Uil georganiseerde middag, gesproken over herinneringen aan de bevrijding van Hoogezand en Sappemeer, nu 70 jaar geleden. Een aantal aanwezigen in de recreatiezaal werd geïnterviewd door de heren Gerrit Stuuat en Wim A.H. Rozema van de Historische Vereniging H.-S. Het gemeentearchief had voor deze gelegenheid een fotopresentatie samengesteld met beelden uit de april- en meimaand van 1945. Tot slot van deze bijeenkomst werd door mevr. Boekholt-Vegter een uniek "bevrijdingscadeau" aangeboden aan de Historische Vereniging: een schoolschrift, dat zij in 1945 had gekregen ter gelegenheid van de bevrijding. Op de voorkant van het schrift een afbeelding van koningin Wilhelmina en op de binnenkant foto's van de nieuwbenoemde burgemeesters Tuin en Jonkeren. Het schrift werd in 1945 aangeboden aan de schooljeugd door de N.V. Kantoorboekenfabriek Atlanta vh. F.F. Beukema, Hoogezand

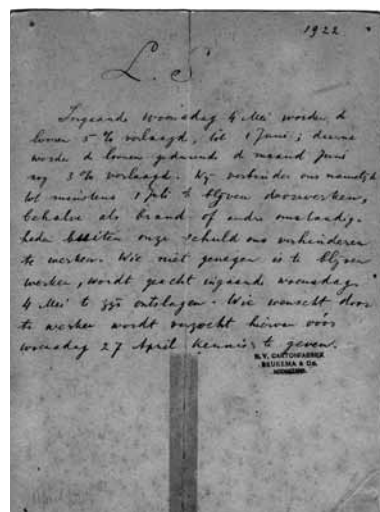

INLEVEREN...

De laatste tijd leest men met enige regelmaat, dat bepaalde bedrijven hun werknemers vragen, een loonoffer te brengen. Dat lijkt een nieuwe ontwikkeling te zijn. Of toch ook niet...? Op de redactie kwam een bericht binnen uit het voorjaar van 1922:

L.S.

Ingaande woensdag 4 Mei worden de loonen 5% verlaagd, tot 1 Juni; daarna worden de loonen gedurende de maand Juni nog 3% verlaagd. Wij verbinden ons namelijk tot minstens 1 Juli te blijven doorwerken, behalve als brand of andere omstandigheden buiten onze schuld ons verhinderen te werken. Wie niet genegen is te blijven werken, wordt geacht ingaande woensdag 4 Mei te zijn ontslagen. Wie wenscht door te werken wordt verzocht hiervan voor woensdag 27 april kennis te geven.

N.V. Cartonfabriek
Beukema & Co.
HOOGEZAND

Origineel document beschikbaar gesteld door Roelf de Jonge, de boodschap was o.a. bedeld voor zijn grootvader

UIT HET DAG- EN PLAKBOEK VAN MW. D. KREMER-GROENEVELD

Deel II (1 januari 1944 t/m 16 april 1945)

In tegenstelling tot wat in de vorige Pluustergoud is aangegeven, is dit niet het laatste deel, maar is er voor gekozen er nog een derde deel aan toe te voegen.

1 Januari 1945

Door omstandigheden ben ik weer een poosje te laat met het wereldgebeuren en is alles niet bijgehouden doch nu zullen we weer doorgaan. Dachten we dat de oorlog in 1944 wel beslist zou worden, het heeft niet zo mogen zijn, in heen en weer golvende gevechten in ons land en in België is er nog steeds geen beslissing gekomen. De nood in ons land vooral in Holland is zeer groot wat eten betreft en ook de kleding, stijgt met de dag. Steeds krijg je meer brieven uit Holland met de vraag om levensmiddelen te sturen. Over de post mag je een brief pakje versturen van 4 pond en duurt naar Holland toe ongeveer 2 à 3 weken voor het over is. Brieven zijn soms drie weken onderweg en soms zijn ze na 8 dagen over. Vervoer naar Holland is er haast niet en als je dan eens hoort dat er een auto naar Holland gaat heb je soms gelegenheid een pak voor de fam. mee te geven. Het wereldgebeuren word op de achtergrond geschoven door de moeilijkheden die je dagelijks met eten en brandstof hebt. Vele mensen krijgen het eten van de centrale keuken daar het niet mogelijk is zelf te koken nu er geen gas en geen stroom meer is en vele gezinnen zonder brandstof zitten.

Het Winschoterdiep met links de Verlengde Zuiderstraat; rechts de Hoofdstraat met v.r.n.l. het dubbelpand (gedeeltelijk zichtbaar) van Foto Conens en lunchroom Java, vervolgens het dubbelpand van grossierderij H. Hoepman (later drogisterij Van Kregten) en kapper Bosma, Modehuis Gorens en kruidenier Kremer (achter de hoge bomen). Foto collectie Beeldbank H.S.

3 Jan. zijn aan de Hoofdstr. alle gezinnen afgesneden van El. Licht. Toen voelde je je toch zo ellendig en zitten dan eens bij carbid of bij een oliepitje. Wij hebben nog een beetje petroleum maar moeten dat bewaren voor zaterdag voor bonnen plakken. In de winkel is het hopeloos om lang door te werken. Wij zijn open van 9 tot 4 uur en kunnen het werk niet afkrijgen. Deze week heeft het steeds gevoren en word er op de vaart geschaatst. Dan vriest het en dan dooit het weer. Overal zie je mannen en vrouwen aan het hout hakken en zagen om brandstof te krijgen. Vele boeren en ook autos gingen naar t veen om turf te halen doch het werd er zoo n janboel en heeft D. weermacht er beslag op gelegd. Kolen zijn er niet en turf word niet verstrekt zoo dat in vele gezinnen erge kou geleden word en vele van koude om 6 en 7 uur naar bed gaan en vanwege het licht.

5 Jan. om 7 uur ging er een drom vliegtuigen over. Het dreunde door alles heen en in eens kwam er een zware knal en keken we achter het huis en was alles licht. Er bleek later een vliegtuig te zijn die brand en brisantbommen heeft laten vallen waardoor er op Kolham 2 boerderijen en 2 huizen zijn afgebrand en rond om vele huizen beschadigd en ver in de omtrek zijn de ruiten gesprongen. Ook was er 1 dode te betreuren en vele gewonden.

De Organisatie Todt is nog steeds bezig mitrailleur nesten en versterkingen aan te brengen.

Vele arbeiders moeten ingekwartierd worden bij de burgers en ook de leiders van de Org Todt moesten bij de burgers worden ondergebracht. De gravers krijgen boven hun gewone distributiekaart een extra rantsoen waarop ze 200 gr boter 250 gr kaas 150 gr suiker – 100 gr koffiesur. – 600 gr vleesch en 6 x 800 gr brood kunnen kopen.

De slagers hadden een heele tijd goed rundvl. op de bon maar met Nieuwjaar kregen we geen vleesch en deze week was er varkensvleesch van varkens die ongeveer 10 tot 50 pond schoon gewicht hadden, ook was paardevleesch te krijgen.

7 – 14 Jan. Ook deze week heeft het oorlogsgeweld niet veel verandering gebracht. De hele week is het vorstig en heeft het een dag gesneeuwd daarna een dag dooi en de vuile boel was weer weg maar de vorst kwam weer terug en vriest het weer knap. Deze week kwamen er een paar dames die lopende uit Utr. kwamen om te zien of er ook levensmiddelen te krijgen waren en later weer een paar meisjes die op een fiets met houten banden uit Utr. hier met koffers en tassen om eten te halen. De nood is zoo groot dat menschen die uitgaan om eten op te scharrelen onderweg dood blijven liggen zoo ondervoed zijn de menschen. Overal worden de bosschen en boomen gekapt voor brandstof want er is nog geen bon bekend gemaakt. Deze week ging er een Gado naar Utr. en mocht je een pak meegeven van 8 kilo en een auto van de firma Koeneman en mocht je een pak meegeven voor Amsterdam van 15 kilo. Steeds krijg je meer aanvragen om eten te sturen doch ook in de plaats word de nood groot. Deze week is er een afkondiging gedaan dat alle mannen van 17 jaar tot 40 jaar zich moesten melden voor arbeidsinzet. Deze week zijn er autobussen vol kinderen aangekomen uit Holland die hier bij verschillende gezinnen zijn ondergebracht om gevoed te worden. Ambtenaren uit Den Haag stuurden een auto om voor hun gezinnen levensmiddelen te halen. Alle zaken gingen ze aan om een beetje te krijgen, want ook zei hadden het spreekwoord “Vele kleintjes maken één groote” ..

14 – 21 Jan. Vanmorgen kregen we bericht dat de auto van Koeneman met alle pakken terug is gekomen. Ze hadden van de Duitse instantie hier in de plaats permissie gekregen om naar Holland te gaan levensmiddelen heen te brengen. 2 autos kwamen vol met pakjes voor familie en kennissen. Toen ze in Friesland kwamen mochten ze de afsluitdijk niet over en moesten ze terug. In t laatst van de week wilden ze het nog eens proberen over Zwolle maar ook dat werd geweigerd en moesten we al onze pakken terug halen. Door de radio horen we dat de Russen een groot offensief zijn begonnen en schijnt er nog geen einde aan de oorlog te komen.

20 Jan. kwamen in H zand de eerste transport vluchtelingen uit Venlo. Ze werden met wagens en autos uit Gron. gehaald en werden in een Hotel ontvangen door de Ned. Volks Dienst. Ze werden door de plaatselijke dokters allemaal onderzocht en die nagekeken waren en goed gekeurd gingen met autos en wagens naar de menschen gebracht waar ze thuis komen. Ze gingen naar Kropswolde – Kielwindeweer – Westerbroek en Kalkwijk waar ze bij de boeren worden ondergebracht. Een gedeelte moest achterblijven en werden de mannen in t Vonkgebouw ondergebracht en de vrouwen en kinderen bij Faber in de zaal. Die moesten eerst een reiniging ondergaan want de eene had schurft ziekte en de anderen zaten vol luizen.

22 Jan. Vanmorgen lag er een hoop sneeuw en werden van gemeentewege een sneeuwploug opgeroepen om de sneeuw op te ruimen. De gangen waarvoor een strooman staat moesten eerst leeggeschept worden daar die gangen aangewezen zijn om de D. Weermachtsautos te beschermen tegen Eng. vliegtuigen. De sneeuwploug bestaat uit vele burgers uit de gemeente.

22 Jan. kwam er een Duitser die hier bij de kabel legging werkzaam was om inkwartiering. Hij was gestuurd door de Burgemeester. Wij zeiden dat er geen water geen licht en geen brandstof was. Dat gaf niets zei hij als er maar een bed is en zoo was hij alleen in ons huis doch door de aanhoudende vorst bevroor alles en nam hij zelf kolen mee om de kachel te branden. Steeds kwamen er nieuwe vluchtelingen uit Holland die hier bij de burgers ondergebracht moeten worden. Die menschen moeten alles achter laten en worden zoo verdreven van huis. De stroom menschen om eten op te halen word steeds grooter en velen zijn te ondervoed en blijven aan de weg liggen en sterven. Wat toch een vreeselijke ellende. Ook hoor je dat er vele gezinnen de heele dag in bed blijven om maar geen honger en koude te voelen. Iedereen is optimistisch dat de oorlog spoedig afgelopen is daar de Russen zoo hard opschieten in het Oosten.

Febr. De oorlog woedt in hevigheid op alle fronten.

6 Febr. Hadden we voor de eerste keer luchtalarm om 9 uur en voor de tweede keer om 10 uur. Er waren Eng. jagers in de lucht die op treinen schoten.

7 Febr. s morgens weer luchtalarm want weer waren er Eng. jagers. Zoo waren ze er de hele week maar luchtalarm kon niet worden gegeven daar de El. centrale op de dag geen stroom gaf daar de kolenaanvoer te gering was. Steeds meer wijken werden afgesneden en konden de bedrijven niet meer werken. De bakkers ondervonden er een grote stagnatie van. De centrale keuken schildte de aardappels El. en kwam de keukenwagen pas tegen 3 uur.

9 Febr. Weer zijn de Eng. jagers in de lucht en schoten ze op wagens die op de Winschoter weg reden. Een houtwagen werd beschoten en de paarden geraakt zoodat een dadelijk moest worden afgemaakt. Een jongen van 15 jaar werd het onderbeen afgeschoten en meerdere personen werden gewond. Vanmorgen met de Weermachtschein naar t Gemeentehuis om gage te halen voor de Duitser die wij in huis hebben. We kregen 20 ct per nacht.

12 Febr. Zaterdagavond, We gingen vroeg naar bed doch om elf uur werd er op de deur geklopt door de landwacht en moest Folkert dadelijk bij de Burgemeester komen voor een onderhoud. Er zou die nacht een trein aankomen met gevluchte Ned. N.S.Bers (400 man) die uit Duitsland terug kwamen en moesten ze suiker – koffie – boter en kaas hebben om voor de vluchtelingen broodjes te smeren. Ze zijn echter zondagmorgens om 8 uur aangekomen en zijn ondergebracht in t Instituut waar de dokters aanwezig waren om ze na te zien en te keuren. Een gedeelte werd bij N.S.Bers ondergebracht in de plaats. De spanning van de oorlog word steeds grooter en de nood stijgt ook.

Ook hier in de plaats begint het gebrek groot te worden. Steeds komen er menschen uit Holland op de fiets of loopende ook rijden ze met vrachtwagens mee. Alles bedoeld om eten en de verhalen zijn ongelooflijk, bijv. In Amsterdam wil een kapper alleen scheren voor 1 aardappel – Knippen voor 2 aardappels. Menschen uit alle lagen van de maatschappij loopen bij de huizen langs te vragen om 1 aardappel of 1 sneetje brood. Pakjes mag je niet meer versturen en is er weinig kans om nog te helpen. Bonnen hoef je ook niet meer te sturen want wat er nog is word zwart verkocht.

In de steden krijgen ze 500 gr brood per persoon per week 1 kg aardappels als ze er zijn en 100 gr kaas. De bevolking bleef rustig en wachtte af of er redding kwam. Eindelijk konden de schepen weer geladen worden met levensmiddelen en nu komen er geregeld schepen om iets op te halen. Ook worden de schippers gevraagd een pak voor je mee te nemen maar in vele gevallen kwam het heel niet over. Ook ik heb een pak meegegeven voor Johan en een voor kennissen in Amsterdam. Of het over zal komen is weer afwachten daar het zoo lang onderweg is.

Als er een pakje aankomt in Holland en de postbode bezorgd het vraagt hij ook of er niet een sneedje brood voor hem aan zit. t Is toch wel heel erg daar. Weer gaan er autos met van alles en nog wat naar Holland en komen er kinderen mee terug die hier bij pleegouders worden ondergebracht. De kinderen zien er erg mager en bleek uit. Er zijn nu drie groepen N.S.Bers uit Duitsland teruggekeerd maar er blijven heele groepen in de school achter die schurft ziekte en luizen hebben en eerst naar een ontsmettingsgebouw moeten om gereinigd te worden. De centr. keuken werkt op volle kracht daar er zich steeds meer aanmelden om van eten te worden voorzien daar er geen brandstof meer is. De dagen beginnen nu te lengen wat maar goed is daar nu de heele gemeente van El. licht afgesneden is. De waterleiding is nu op de dag stopgezet van s morgens 10 uur tot s avonds 6 uur. Overigens is het hier in de plaats rustig. Het treinverkeer is op de dag stopgezet omdat de Eng. jagers ze zoo vaak beschieten en rijden ze alleen s nachts. Ook de open wegen zijn niet veilig daar de autos steeds meer beschoten worden. Een transport auto met levensmiddelen voor Holland werd beschoten in Putten en is er een Mandema (38 jaar) bij dood gekomen.

Mrt. Nog steeds woedt de oorlog in alle hevigheid op alle fronten. Ook in ons land gaan de wildste geruchten want er word gezegd dat de heele prov. Groningen moet evacueeren naar Denemarken. Steeds komen er nog evacuees uit Venlo en Roermond die bij burgers worden ondergebracht. De mannen worden tewerk gesteld bij de O.T. die nog steeds bezig zijn versterkingen te maken. Ook bij ons in de gang word een mitrailleurstelling gemaakt. Daar het reizen onmogelijk is heeft iemand een boot gehuurd en daarmee gaan de menschen nu naar Gron. s Morgens 8 uur vertrek van Martenshoek en om drie uur weer uit Gron. Er word een druk gebruik van gemaakt. Ziekenvervoer met een auto is niet meer mogelijk want de autos kunnen geen gas meer krijgen daar dat alleen voor de weermacht is. De scheepswerven komen weer stil te liggen daar er geen werk meer is. Enkele aardappelmeelfabrieken zijn aan het werk om de aard. door te draaien daar het meel gebruikt word door het brood. Uit Holland komen niet anders dan slechte berichten over het voedingsprobleem. Het sterftecijfer word met de dag groter. Er zijn zelfs geen lijkkasten om de dooden te bergen en worden de lijken in een deken of laken gewikkeld en blijven ze soms een week liggen voor ze begraven worden. De fam. moet thuis afscheid van hun dooden nemen en mogen ze niet mee naar t kerkhof daar ze vaak op handkarren worden weggebracht. Wie had zoo iets ooit kunnen denken in de verlichte 20 e eeuw. Zondag zijn er weer eenige fietsen gevordert door de politie. Onschuldig kwam een fietser er aanrijden en moest afstappen en was zijn fiets kwijt doch even later ging de jeugd overall tegen de menschen zeggen dat er fietsen gevordert werden en gingen de menschen terug. Den Haag heeft een zware bomaanval gehad waar door de binnenstad erg geteisterd is en vele dooden en gewonden. Weer kwam er een groot kindertransport uit Den Haag. Ze zagen er allemaal bleek en vervallen uit en uit de verhalen die de kinderen doen over het voedsel probleem is iets vreselijks. s Morgens kregen ze een dun sneetje brood en s avonds een ½ L. dunne soep van de centr. keuken. Er tusschen door aten ze dan een plak suikerbiet of bloembollen. De suikerbieten worden zonder bon verkocht en worden veel gebruikt om siroop te maken wat een vreselijk werk is. De pulp doen ze wat bloem door en bakken ze pannenkoek van. Alleen is het ergste van de brandstof wat velen weer houd om er mee te beginnen. De suikerfabrieken werken niet daar ze geen kolen hebben en worden de bieten ingekuuld. Steeds komen er nog N.S.Bers uit Duitsl. terug die bij de burgers worden ondergebracht. Ook ons huis word beslag op gelegd om een jonge vrouw die 5½ maand in Duitsl. is geweest en de man maakt een dienstreis van drie weken naar D.land. Hij is nu 10 dagen hier geweest en zoekt gelegenheid om weer naar Rotterdam te komen.

18 Mrt. Is er op zondag een bom gevallen in Kleinemeer waar drie mensen door gedood zijn en ver in de omtrek alle ruiten zijn gesprongen en veel huizen zijn beschadigd. Zaterdag's morgens om half zes kwamen hier in de plaats veel Duitse militairen die bij de burgers onderdak vroegen. Die een vrij bed had lieten ze daar slapen en de anderen gingen bij de tafel zitten slapen. Ze bleven er tot half vijf en werden toen ondergebracht in de scholen. s Maandags werden ze savonds om 8 uur weggebracht met 53 vrachtwagens waarvan enkelen s nachts terug keerden en enkele de volgende morgen. De heele nacht was het vreselijk druk op de weg.

20 Mrt. Zijn alle bruinhemden van de O.T. om 6 uur gewekt wegens groot alarm. De Hoogezandster brug werd om 6 uur afgedraaid tot 7 uur. Wat er gaande is weten we niet daar je van alles niets meer hoort. Toch begin je wel te begrijpen dat er iets niet in orde is en maakt je soms erg zenuwachtig. Een ondergronds blaadje geeft soms weer eenige gerustheid dat het wel niet lang meer zal duren. De heele dag staat er een Duits mil. op de brug te posten. Een auto is in Sapp. op de Winschoterweg weer beschoten.

21 Mrt. De eerste lentedag. Het weer is prachtig. Veel zon op de dag en 's nachts iets vorst. Overall zijn de O.T. mannen bezig loopgraven te maken. Bij ons in de gang is een diepe kuil gegraven om er in geval van nood een mitralleur te plaatsen en op het kerkplein zijn drie loopgraven gemaakt zoo op meer plaatsen om de brug. Voor ieder huis zijn een paar diepe kuilen gegraven waarin een soldaat kan zitten om te schieten en als het noodig is en er zelf in weg te kruipen bij eventueel gevaar. Ook bij de spoorlijn in de Kielsterstr. zijn versterkingen gemaakt.

23 Mrt. Zijn er bij de Hoogezandsterbrug mannen bezig om de brug in orde te maken om er bij eventueele oorlogshandelingen dynamiet onder te maken waardoor de brug in de lucht vliegt. Alles wijst er op dat het einde in zicht is want de Duitsers doen zelf zoo zenuwachtig.

24 Mrt. Werden we s nachts opgeschrikt door het vallen van bommen. De volgende morgen bleek het in Kolhamsterbosch te zijn geweest. Er kwamen s nachts mensen van het Roode Kruis vragen of wij ook wisten wat er gebeurt was dan gingen ze zien of er hulp noodig was maar daar het s nachts gebeurde wisten wij van niets want je mocht niet naar buiten. O wat een angstige tijd.

25 Mrt. Een stralende zondag en hebben we de heele dag in de tuin gezeten doch het gedreun van de oorlog is al een paar dagen zoo te hooren dat je zou zeggen dat het dichterbij kwam. Ook gaan er drommen vliegtuigen over. Allemaal zware bommenwerpers. Je telde zoo maar 200. Het is een vreselijk gebrom en gedreun. Het is er stil van als het over is.

26 Mrt. Weer kwamen de Eng. jagers en zagen we ze pijlsnel naar beneden komen en begonnen ze te schieten. Later bleek dat er een vrachtauto beschoten was. De wagen was doorzeefd met kogels. Veel schepen liggen te laden om aardappels en tarwe naar Holland te brengen.

1 Apr. 1e Paasdag met storm en regen. Vanwege het slechte weer is het stil in de lucht doch de oorlog woedt op zijn hevigst op alle fronten. Stroom is er haast niet en hoor je door de radio centr niets hoe het met het verloop van de oorlog gaat en wat je er door hoort zijn eenzijdige berichten alles ten voordeele van de Duitschers vooral als je s avonds om 7 uur Max Blokzijl hoort in zijn brandende kwesties. Die spreekt over onze emigranten regering die gevlucht is en zijn volk in de steek laat enz. Je trekt toch zeker de radio er uit als hij zoo begint.

Nu er gesproken word dat de H. brug zal springen nemen de zakenmensen de winkel ramen er uit om ze te beschermen. Om de brug toe zijn ze er allemaal uit en de ramen en de etalages dicht gespijkerd wat natuurlijk een vreselijk doods gezicht is. Ieder is bezig zijn spullen op te bergen en in te pakken. Ook staan er koffers met kleeren en eten klaar als er plotseling eens gezegd word dat je weg moet. Een zenuwachtige en gespannen tijd en waar is het einde. Een gedeelte van het Westerpark moest deze week ontruimd worden voor bezetting van het wachtbataljon uit Zeist. Er is veel beroering en lijkt het of er spoedig iets gaat gebeuren. Vooral s avonds en s nachts is het erg druk op de wegen met het rijden van autos. Wij moeten na 8 uur binnen blijven. s Avonds om tien uur ging er een heele cologne voertuigen langs met uitrustingen van D. militairen. Ook zaten er wagens tusschen geladen met D. soldaten.

5 Apr. kwamen er weer lange colognes boerenwagens uit Brabant en wipkarren met een paard er voor en brachten de D. militairen naar N. Schans Ze gingen wel de goede kant op. De heele dag is het vreselijk druk in beide richtingen. Ieder begint onrustig te worden van het drukke gedoe. Dinsdag werden in Gron alle fietsen gevordert. Op vele plaatsen stonden ze de menschen op te wachten en namen hun fietsen in beslag. Ook pa was op weg naar Gron en werd gewaarschuwd niet verder te gaan en keerde hij halverwege terug. Nu is hij weer heen om de toewijzingen heen te brengen maar heeft eerst een vrijstelling van de burgemeester gekregen daar het voor de voedselvoorziening noodig is. Deze week waren we weer in de gelegenheid pakketten naar Holland te sturen doch als je een pakket stuurde van 8 kg moest je er een gelijk pak bij doen voor de postbode die het pak moest bezorgen. Het ging met een weermachts auto en stond onder bescherming van een hooggepl. ambtenaar. Je hielp de fam. en meteen de ambtenaar zijn gezin die het ook hoog noodig hebben. Er word heel veel gedaan voor de steden maar de aanvoer en vervoer is zoo beperkt en is het lang niet vlug genoeg ter plaats. Ons broodrantsoen is met 400 gr vermindert en gebracht op 1400 gr. Daartegenover kregen we een melkrants. van 3 L per persoon in de 14 dagen doch er is haast geen melk beschikbaar. De venters krijgen haast geen melk. En onze bezetters hebben van alles genoeg. Zoo hoor je dat de D. soldaten zooveel gebak eten als ze maar willen. De bakkers moeten het maar bakken. Ook boter is nergens te krijgen. De menschen loopen met hun bonnen van de ene winkel naar de ander. De post uit Amsterdam duurt 3 weken voor het over is.

De Rotterdamsche N.S.Bers zijn weer vertrokken na een verblijf van 14 dagen na eerst nog een heele sensatie met hun te hebben beleefd. De tweede paasdag moest ik weer inkwartiering hebben van een Ober Luitenant voor 1 of 2 nachten. Na 2 nachten is hij ingedeeld in t Westerpark. Het oorlogsgevaar komt dichterbij want de Eng. zijn in ons land een offensief begonnen. Bij Arnhem is de strijd ontbrand en op vele plaatsen zijn de Eng doorgedrongen. Coevorden is bevrijd en rukken de Eng op naar Emmen. Ook bij Deventer zijn ze de schipbeek over gegaan. Op vele plaatsen werd zwaar gevochten. Alles is optimistisch dat we eindelijk ook vrij zullen zijn doch wat kan het nog worden. De Eng jagers zijn doorlopend in de lucht en beschieten alles wat op de weg is aan wagens en autos.

8 Apr. Zondag 2 x luchtalarm. Een hoop menschen op de straat die allemaal dekking moeten zoeken in de huizen, portieken of tegen de muren aan. s Nachts is het een drukte bij de weg met het rijden van D. autos. Steeds zie je weer lange colognes wagens met paarden er voor vol militairen en hun uitrustingen. Misschien vluchten die al voor de Engelschen.

De politie waarschuwde om niet boven meer te gaan slapen. Daar wij nog steeds bij Folkert en Aaltje zijn hebben wij een kermisbed in de achterkamer gemaakt. De heele boel naar beneden en hebben daar rustig geslapen want bij ons boven was een hauptleider ingekwartierd die zei dat de brug nog geen gevaar had. Het kon nog best een week duren.. We hebben dat in de buurt meegedeelt want de fam. Conens zaten met hun vier kinderen ingepakt in t land van angst en keerden toen gauw terug.

12 Apr. Veel mannen komen loopende uit Duitsl. Een paar ervan vroegen om een beetje drinken en hebben ze eerst wat warme thee en brood gehad en vertelden die mannen dat in Duitsl. de grens open gezet waren en alle mannen uit Emden 140.000 weg moesten gaan. Er waren in Emden allerhande nationaliteiten aanwezig. En daar we nog steeds bang zijn voor het terug-trekken van de D. hebben we alles van waarde zoo als kleeren steengoed enz. in kisten in de tuin begraven. De karpetten opgeborgen en de schilderijen van de wand want nog steeds hebben we angst voor de brug zoodat het het heele huis op de kop staat. Toen we hoorden dat de canadeezen in Bareveld waren en naar de praatjes van de menschen wel gauw hier zouden zijn. Daar ons huis al oud is, in de winkel waren de spiegelruiten er uit, werd er tegen de voor-gevel een dubbele rij stroopakken gezet voor het scheuren van de muren. De nacht was erg onrustig want in de verte hoorde je steeds het dreunen van het geschut zoo dat er van slapen niet veel kwam en dan de onrust over het geen gebeuren kon.

13 April trokken er weer veel militairen weg die vluchten gingen voor het geschut van de canadeezen. Op fietsen gepakt met hun uitrusting op boerenwagens en wipkarren die ze onderweg in beslag namen van de boeren en zoo trokken ze er op uit. Dat het oorlogsgeweld dichter bij kwam was te hooren aan het knallen wat achteraf allemaal bruggen zijn geweest die werden opgeblazen. Autos vol Duitsers en autos vol koffers waarbij de menschen er aan de kant op stonden trokken weg. Ook het huis naast ons zat een tijdlang vol met D. telefonisten die hier het postkantoor bezet hadden trokken er snel van door. Wat een wilde vlucht van al die Duitsers. Toen zagen we dat de Duitsers bezig waren met het leggen van springstof onder de brug en kwam weer die angstige spanning wat de heele morgen duurde. Van werken kwam niets. Het personeel bleef weg en nergens werd gewerkt. Ieder zat vol spanning. Om één uur kwam Folkert op eens aan dat we maken moesten dat we weg kwamen want nu ging de brug de lucht in. Folkert en Aaltje en ik gingen bij Bosma in de kelder en de mannen bewaakten het huis doch het bleek dat we nog verder weg moesten en zijn het land over gegaan naar Roelf Groeneveld achter pakken stroo.

Daar zaten we met de heele buurt en na een poos wachten ging de eerste knal. Een geweldige explosie en een regen van scherven op het grote dak van de schuur. Toen gauw voor t huis en bleek dat er nog maar een klein gedeelte van gesprongen was. Weer werd er munitie onder gebracht en onder die tijd gingen er nog veel D. militairen met wagens over. Toen een tweede salvo en weer gingen we kijken en was er

Het met stropakken, tegen de explosie, beschermde woonhuis; het winkelgedeelte is niet beschermd of reeds van de stropakken ontdaan. Wel is één van de etalageruiten gesprongen en van een plaat voorzien. Foto collectie Beeldbank H.S.

nog niet veel gebeurt. Weer nieuwe munitie en weer een knal. Met bootjes en met haken gingen ze de planken uit het Winschoterdiep visschen om de brandstof.

Na 7 keer een nieuwe lading onder de brug lag hij dan grootendeels in t water en wilden we gauw naar huis gaan maar halverwege kwam er in eens een geschiet van machinegeweer en bleek dat de Canadezen in Hoogezand waren. In Hotel Faber waren nog moffen en zetten zij hun machinegeweer aan om op de moffen te schieten die al gauw de beenen namen. Toen gingen de autos, dat later bleek kleine pantserwagens te zijn geweest, weer weg en gaven ze de Duitsers de gelegenheid om weg te trekken om even later in grootere getale terug te komen. Wij gauw maar achterlangs naar huis doch toen we bij huis kwamen sloegen we de handen aan t hoofd bij het zien van zoo'n ravage. De pannen van het voorste dak af en rond om huis alle ruiten kapot. Overal glassplinters en stof en kalk in huis om benauwd te worden van de lucht. Die geen schade had aan eigen perceel bood zijn diensten aan. De eene legde de pannen op zijn plaats en de andere bracht houtplaten om de ramen dicht te krijgen weer een andere hielp voor aanspijkeren en ieder was behulpzaam.

Bij ons was het in de omgeving ook wel het ergste. Met ons beiden, Aaltje en ik, zijn we toen maar begonnen om de boel op te ruimen en even later vonden we dat we er nog goed afgekomen waren..We hadden ons het nog veel erger voorgesteld. Onder de hand zagen we de Duitsers door het land op de vlucht gaan.. Velen hadden hun fietsen in de sloten verstopt om ze te behouden maar als een Duitser ze zag namen ze ze mee om gauwer weg te kunnen komen. En toen we goed en wel aan t opruimen waren kwamen de Canadeezen in groote getale met hun pantserwagens terug en was Hoogezand bevrijd. We lieten natuurlijk het werk in de steek en zijn naar al die drukte

gaan kijken. Pantserwagens werden gewoon bestormd door de opdringende bevolking die met bloemen en oranje boven op de tanks plaats namen en de Canadezen boven op hun schouders gingen zitten. Een enorme mensenmassa was spoedig op de been en iedereen was blij dat we er zonder gevecht af gekomen waren. Hoogezand bevrijd. De brug lag in t water maar toch gingen de menschen er nog aan een kant over om bij onze bevrijders te komen doch anderhalf uur na dien tijd waren er drie groote schepen naast elkaar gelegd met lange dikke planken er over en reden de tanks er zoo maar over.

*De half opgeblazen Hoogezandsterbrug met geheel rechts Hotel Faber, daarnaast het pand van huisarts Jensema en het Postkantoor. Op de achtergrond de klokrentoren van de Oude Begraafplaats.
Foto collectie Beeldbank H.S.*

Ook op Martenshoek lag zoo'n noodbrug waar de tanks ook over reden.

Vijf pantserwagens reden naar de overkant op het kerkplein kwamen drie te staan. De Canadeezen stapten er af en gingen naar het huis van Burgemeester Spoelstra. De deur werd niet opengedaan en traptten ze een raam in en gingen naar binnen. Een groote menigte stond er om heen en even later kwamen ze met de Burgemeester naar buiten en liepen ze naar de tank op het kerkplein waarin de Canadeezen en de Burgemeester plaats namen en reden ze weg onder luid hoera van de bevolking. Waarheen ?? Steeds kwamen er meer kleine en groote pantserwagens en was het een geweldige drukte in de plaats. Overal zag je de onderduikers te

voorschijn komen die elkaar hartelijk de hand drukken. En niet alleen jongens en mannen maar ook verborgen autos en motoren. Burgemeester Tuin die al eerder weer in de plaats was gekomen doch ook nog ondergedoken was werd opgehaald om zijn plaats weer in te nemen op het Gemeentehuis. Vrijwilligers boden zich aan om de N.S.Bers op te halen. Alles was druk in de weer om eerst de kopstukken op te halen en moesten ze met de handen omhoog voor de politie aan. De N.S.Bers waar we zolang van onder de druk hebben gezeten die de baas over ons speelden. Die met de Duitsers hebben geheuld en die velen van onze bevolking aan de Duitsers hebben overgegeven en naar concentratie kampen zijn gebracht om daar afgebeuld en gemarteld te worden. Die gezien hebben dat alle joden weggevoerd zijn en die zooveel ellende over ons land hebben gebracht. Nu is dan onze tijd gekomen en worden zij nu opgehaald en waarheen. Gelukkig is het mooi weer en konden we steeds buiten zijn.

De winkel is 2 dagen gesloten geweest om alle vuil en rommel op te ruimen. Het personeel kan nog niet komen daar de buitenwijken nog niet bevrijd waren wat toen s zaterdags gebeurde. De vrijwilligers die in dienst kwamen als B.S.Ners "Bijzondere Strijdkrachten Nederland" kregen rood wit blauwe banden om de arm en de leiders kregen oranje banden. De politie kregen witte banden met politieopschrift. Als ze een koppel N.S.Bers achter het gemeentehuis hadden werden ze onder politiegeleide en vrijwilligers naar de turnhal gebracht waar ze voorlopig werden ondergebracht.

14 Apr. Werd een afkondiging gedaan dat alle mannen die in Sept naar Duitschl. gevlucht waren en in ons land teruggekeerd waren en in Hoogezand bij de burgers op last van de N.S.Bers bij de burgers zijn ondergebracht zich moesten melden achter het Gemeentehuis. Ze moesten een deken en eetgerei meenemen en tegen de avond gingen er groote groepen N.S.Bers mannen en vrouwen naar Beukemas fabriek waar ze ondergebracht werden na eerst door de burgerwacht te zijn gecontroleerd. Het geld werd hun afgenomen en als ze iets overtolligs aan etenswaren bij zich hadden werd hun dat ook afgenomen. Bij de vlucht, die de Duitsers genomen hadden, hebben ze ieder die ze hun op de fiets tegen kwamen of die ze zagen staan meegenomen om gauw uit de voeten te komen.

Toen we eindelijk tot rust kwamen drong het pas goed tot ons door dat we er zoo goed af gekomen waren. Wonderlijke gedachte "Bevrijd" na vijf jaar in oorlog te zijn geweest. Je kan weer eens vrij rond kijken en eens weer vrij praten want als je wat te zeggen had moest je eerst rond kijken of er ook iemand in de buurt stond die het gesprek afluisterde. t Is niet te beschrijven hoe verlicht of op eens de wereld is geworden. De Duitsers trokken naar Kolham en daar begon de achtervolging met de canadeezen. Daar kwamen ze nog echt tot gevecht. Vooral Siddeburen en Steendam en Wagenborgen en Appingedam. Weiwerd en Spijk tot Delfzijl hebben veel te lijden gehad daar er veel Duitsers waren die steeds weer optrokken en verzet boden. Soms hadden we nog de angst dat ze terug zouden komen want het dreunen van het geschut drong steeds weer tot ons door doch de canadeezen zetten hun opmarsch voort. Ze gaan hierlangs met veel rollend materiaal en worden overal luidde toegejuicht door de bevrijde bevolking. Steeds zijn de politie en de burgerwacht in de weer om de N.S.Bers op te halen. Ook uit Westebroek Kielwindeweer Kalkwijk en Kropswolde moeten ze opgehaald worden en hebben ze een Gadobus mee waar de mensen meekomen. Een groote cologne kwam uit Scharmer Harkstede die hier ook onder dak moesten en kwamen in de fabriek van Hooites Beukema op de Kalkwijk. Veel canadeese autos en tancks rijden hier de plaats binnen als bezettigstroepen tot groot vermaak van het publiek die ze alle luide toejuichen maar veel vermaak voor de jongelui die hun allemaal vragen om handtekeningen en s avonds gaan de meisjes met de canadeezen op stap. Die autos zijn uitgerust met van alles en nog wat. Ook wij hebben even in zoo'n tanck gekeken maar dat is geweldig wat daar al niet in zit. Alles wat ze noodig hebben brengen ze zelf mee. De

eene krijgt thee choc. en bonbons zuurtjes kauwgom en niet te vergeten de canadeeze sigaretten waarop elke jongen loerde. Een echte engelsche sigaret, flessen met brandewijn en cognac alles hadden ze bij zich. Hoe is het mogelijk zoo ver van huis en nog hun eigen voorraad. Na ons moest Gron. nog bevrijd worden doch daar is heel wat vernield, niet alleen door oorlogsgeweld maar de Duitsers waren door alles heen en staken veel huizen uit vernielzucht zelf in brand zoo dat daar heel wat opgebrand is wat ge vinden kunt in een van de andere boeken.

16 Apr. Daar er nog niemand in de binnenstad werd toegelaten weet ik hier verder niets over te zeggen. Pa en Folkert zijn samen op de fiets naar Gron gegaan om te zien hoe het met Aaltje en Jantje afgelopen was doch toen ze er kwamen waren ze niet thuis en zijn ze gauw terug gegaan daar er in t roode dorp en omgeving nog verwoed is gevochten. In elke prov. is een nood toestand afgekondigt d.w.z. bijzondere maatregels op het gebied van de voedselvoorziening. De aflevering op de bekendgemaakte bonnen is erg moeilijk daar alle vervoer onmogelijk is en de voedselcommisaris geen vervoer uit de stad toelaat. Toch blijkt er achteraf nog genoeg voorraad te zitten maar alles was door de moffen in beslag genomen wat blijkt uit het volgende staaltje. In Gron. is een pakhuis aangetroffen waar in voor 7000 man voor 2 maanden levensmiddelen aanwezig was. Alles vooroorlogs goed waaronder veel jenever en grutterswaren en sigaren. Een gedeelte van de levensmiddelen is naar de ziekenhuizen gebracht. De burgerwacht bracht hier een auto met oorlogsbuit uit Westerbroek langs met auto banden, gasmaskers en accus met opschrift "Oorlogsbuit".

Ook het volgende staaltje is waard om vermeld te worden. Twee dagen voor de bevrijding werden er door 2 voerlui uit Gron., die gevordert waren door de D. weermacht, twee wagens met munitie in Hoogezand gebracht met de opdracht dat de munitie bij Marring in een apart staande schuur moest worden ondergebracht. Toen de bevrijding zoo onverwachts nog kwam hadden de D. geen tijd meer de kisten in veiligheid te brengen. Na een paar dagen maakt de zoon van Marring een van de kisten open daar het nu oorlogsbuit was en bleek het te bestaan uit munitiekisten gevuld met aardappelen vooroorlogse levensmiddelen, eetserviezen ontbijtserviezen theeserviezen en garagegereedschappen alles nieuw materiaal. De politie heeft de boel in beslag genomen. Toen hier alles bevrijd was ging onze gedachten weer uit naar Johan en de verdere fam. in Holland vooral nu ze overal van afgesneden zijn word de angst nog grooter wat daar nog kan gebeuren. De canadeezen bezetten het kerkplein en aan de overkant staat het vol met canadeese tancks. In Overwater woonde een N.S.Ber die ook opgehaald is en het huis leeggehaald waar een heele massa meubelen en van alles in was. De canadeezen kregen hun hoofdkwartier in villa Overwater en veele manschappen in t Vonkgebouw.

Na de bevrijding had de waterleiding geen water meer en vreesden we dat het pompstation geraakt zou zijn maar wij hadden gelukkig al een pomp in orde laten maken en konden we meteen de heele buurt van water voorzien. Na 8 dagen was de boel weer in orde en konden we de kraan weer gebruiken met de mededeeling dat het alleen voor huishoudelijke doeleinden gebruikt moet worden. Nog steeds overdag mooi weer doch koude nachten. We zijn nog steeds bij Folkert en Aaltje daar bij ons de heele boel op de kop staat na het springen van de brug. Ook wij hadden 7 ruiten kapot en de schilders komen handen te kort. Wij kregen van Schreuder gelukkig een paar eenruiters en konden we onze boel weer in orde maken want de schilders hadden geen glas in voorraad.

Werklieden zijn bezig de resten van de brug door te branden en op te ruimen want de vaart is er door gestremd. Wat Gron. te lijden heeft gehad kunt ge vinden in de couranten die even later zijn verschenen. Nog steeds is er geen treinverkeer. Een reisverbod is afgekondigt zoodat ieder in zijn eigen gemeente moet blijven.

OPA TAMMO'S LULALIED

Gerhard Jansema stuurde ons een loflied op Lula:

Lula is een streek in het verlengde van Kalkwijk, vaak worden beiden ook als één gezien. Het ontstaan van het dorp hangt samen met het begin van de turfwinning in dit deel van de Veenkoloniën. De Friesche Compagnie begon in de zeventiende eeuw met de aanleg van de Kalkwijk. In de venen werkten arbeiders uit vele windstreken. In Lula waren dat voor een groot deel Zwitserse Doopsgezinden die hun eigen land ontvlucht waren.

Opa Tammo's Lulalaid (uncle Satchmo's lullaby)
(tekst: G. Jansema)

Lula Lula Luu, Lula Lula laid Opa Tammo's Lulalaid.

Wie wonen in n gehucht,
Lula achter Kalkwiek
met veul frizze lucht,
k ben de keuning te riek
Omreden lu van Lula
hebben nait veul verdrait
Elk kin ja opa Tammo's Lulalaid

Doar krast mien hanska,
en in t laand frênst een veulen.
De schoapen loom in schâ,
hondje wil met ze speulen.
ons kat ligt noast oma,
Oma hoakt mie een klaid
Veur heur klinkt opa Tammo's
Lulalaid

Lula Lula Luu, Lula Lula laid
Opa Tammo's Lulalaid

Haar oma veul zörgen?
Och, k wol voak nait om liek
En toch elke mörn
weer naor Beukemoa's febriek
het was n tied van aarmou
joe haarn t nait braid
Toch zong elk opa Tammo's Lulalaid

Wie heuren bie mekoar
Krek as vlais en de sjuu
Bist nou tachtteg joar
d'olste van Lulaluu
Och opa, gain troantjes
de woorden dij ik wait
De woorden van opa Tammo's
Lulalaid

Lula Lula luu, Lula Lula laid
Opa Tammo's Lulalaid!

GRÖNNEGER BEVRIJDINGSLIED

Van ons lid Mello Vegter kregen wij een Zangbundeltje van de Buurtvereniging “Verlengde Hoofdstraat”. Het zangbundeltje is uitgereikt ter gelegenheid van de feestavond op vrijdag 7 september 1945 in zaal Lamein. Op de kaft stond speciaal vermeld “Bewaar dit bundeltje goed, want het behoudt zijn waarde”. Verder stond er op de kaft “Zingende mensen – Gelukkige mensen”.

Naast de bekende liederen als “Sarie Marais”, “Vlaggelied” en “Wij leven vrij” stond ook in de bundel onderstaand lied:

Grönneger bevrijdingslied

Op de wijze van: Geen lied klinkt zoo krachtvol

De moffen der oet
De verroaders aan kaant
Nou schient weer de zun
Over 't Grönnegerlaand
Wie hebben veul leed'n
Mor dit hebben wie leert
Zunder de vrijheid
is 't leven niks weert
De tied dei nou komt
Brengt nog handen vol waark
Dat dut niks dat moakt ons
Gelukkig en staark
En alk en ain vuilt toch
Dit grote verschil
't Was guster “ik mout”
Mor vandaag is 't “ik wil”

DE STAVERMAN STORY

De geschiedenis van een Martenshoekster familie

Fred van den Hoek

Inleiding

In april 1972 ontving mijn oma M. J. Lindemann-Vermeulen een brief van haar nicht Jo en neef bisschop Rudolf Staverman met het verzoek de familiegeschiedenis wat nader uit de doeken te doen. Aangezien ze slechtziend werd besloot ze haar uitgebreide antwoord op band in te spreken. Dat deed ze rond augustus 1972. Ik heb haar verhaal bewerkt en hoop dat de Pluustergoudlezers er veel plezier aan beleven. Tenzij anders vermeld zijn de genoemde personen weergegeven in relatie tot mijn oma.

Hoogezand omstreeks 1750

Met het vrijkomen van de dalgronden, ontstonden er in de buurt van Hoogezand veel boerenbedrijven. Om te helpen bij het oogsten kwamen er mensen van over de grens, de z.g. seizoenarbeiders, die weer terug gingen naar hun land. Later kwamen er vanuit Westfalen ook marskramers, ook wel “kiepkeerls” genoemd. Omstreeks 1870 tijdens de Frans-Duitse oorlog zijn er ook veel deserteurs (Katholieken die niet voor het Pruisische leger wilden vechten) over de grens getrokken. Ze vestigden zich o.a. in Martenshoek vanwege het feit dat daar een sluis was en schippers moesten wachten om geschut te worden. Ze vonden er b.v. emplooi als landbouwsmeden en manufacturiers.

Eén van die avonturiers was Rudolf Staverman, die een manufacturenzaak begon in Martenshoek bij de sluis. Ter hoogte van de winkel van Staverman was een verbreding van de weg en daar werd ook markt gehouden. In die tijd waren dat meestal veemarkten. Een eindje verder aan landskant was er ook nog de mizzemarkt, een markt waar mest verkocht werd. Mest afkomstig uit de stad Groningen wat nodig was om de dalgronden vruchtbaar te maken. Kunstmest was nog niet uitgevonden.

Rudolf Staverman

Martenshoek periode 1770-1820

Rudolf Staverman was getrouwd met Maria Ruding. Maria Ruding was een dochter van Roelof Berends Ruding, die in 1771 is geboren en trouwde met Anna Bernarda Bodewes, die in 1767 geboren is. Het was de tijd van de Franse Revolutie. Overal waar maar een belangrijke plaats lag, daar kwam een Frans garnizoen te liggen, zoals b.v. in Delfzijl. Lopend is dat helemaal niet ver van Hoogezand af. Dat was voor de mensen in die tijd maar een kleinigheid. Roelof Berends Ruding en Anna Berends Bodewes trouwden in 1800. Samen kregen ze voor zover ik weet drie kinderen. Hun oudste kind Maria Ruding werd geboren in 1801. De tweede Bernardus Ruding, de stamvader van de Rudings werd geboren in 1805. Ook kregen ze nog een meisje, Anna Margretha, die werd geboren in 1807. Anna Margaritha Ruding werd ook wel “Zwarte Griet van het Verloot” genoemd.

Martenshoek 1811

In 1804 tot 1810 hadden wij Lodewijk Napoleon die eigenlijk probeerde de boel rustig te houden en daarom ook prompt door Napoleon (Bonaparte) ontslagen werd. Ons land werd ingelijfd bij Frankrijk. Napoleon had de conscriptie ingevoerd en daardoor kon hij jonge mensen als soldaat oproepen. Op een goede dag kwamen er bij de sluis in Martenshoek pramen aan die werden volgestouwd met jonge mensen. Ze werden gebruikt voor de tocht naar Rusland. Sommigen schreven hun ouders dat ze de hele dag moesten marcheren totdat het bloed in de schoenen stond. De meeste zijn nooit weer teruggekeerd. In 1809 stierf Roelof Berends Ruding en Anna bleef zitten met drie kinderen. Zij had zelf een stukje land en woonde aan zo'n zijlaantje dat naar achteren ging. Daar woonden vroeger Solomon en Leentje. Dat waren een paar Joden die met een groentekar liepen. Maria Ruding was de oudste en nog maar 8 jaar toen haar vader Roelf Berends Ruding overleed. Haar moeder heeft op dat stukje land schapen gehouden. Vroeger was het ook de gewoonte dat weduwen toch wel een beetje werden geholpen door de familie die het wat beter ging. In het oude Catechisme staat heel duidelijk "weduwen en wezen in hun nood bijstaan".

Martenshoek 1820-1835

Maria Ruding ging als oudste dochter al op jonge leeftijd, dat was vroeger al met 11 of 12 jaar, een betrekking zoeken. Zij werd dienstmeisje bij een familie Kok die een manufacturenwinkel in Martenshoek hadden. De vrouw van Harmannus Kok, Bouwina Wijnants, was ziekelijk. De familie Kok nam de kiem van deze meest vreselijke ziekte in die tijd mee. De witte ziekte werd die wel genoemd. Dat was tuberculose. Zij hadden 4 kinderen, Maria Louisa, Everhardus, Alagonda Alida en Elisabeth Louisa. Bouwina Wijnants stierf in 1824. Maria Ruding zorgde voor de kinderen. En wat kon deze Harmannus Kok nou beter doen dan met dit dienstmeisje van hem te trouwen. Toen ze in 1826 trouwden waren er inmiddels al twee kinderen getrouwd van Harmannus Kok. Allegonda, de oudste, was getrouwd met Bernardus Ruding, de broer van Maria Ruding. Maria Ruding kreeg met Harmannus Kok nog 3 kinderen, te weten, Anna, Bouwina en Margaretha. Harmannus Kok stierf in 1835. Maria bleef natuurlijk in die manufacturenwinkel (het huidige pand van Vegter rolletjes) om de kost voor haar kinderen te verdienen.

Foto collectie Beeldbank H.S.

Martenshoek 1835-1868

Inmiddels was er een man van plusminus 40 jaar uit Asschendorf (Duitsland) op weg naar Martenshoek. Zijn naam was Coenraad Staverman (Conrad Harm Stavermann) en hij was van beroep smid. Conraad Staverman is eerst smidsknecht geweest in Borgercompagnie. Later is hij naar Sappemeer gegaan. In 1837 trouwde hij met Maria Ruding. Omdat haar stiefdochter Alagonda de zaak graag wou overnemen, hebben Maria en Conraad plannen gemaakt om aan de overkant van het diep, tegenover het hoogholt een huis te kopen. Daar hebben ze samen een manufacturenzaak gehad. Er achter stond een grote schuur en Conraad die smid was, heeft daar een smederij gehad. Ze kregen 2 kinderen, Maria Harmanna (Mietje) en Rudolf Bernardus (Rudolf), deze laatste zou een grote rol in de familie spelen en heel veel van zich zou doen spreken.

Foto collectie Beeldbank H.S.

Martenshoek 1843-1853

Ik wil u nu eerst iets vertellen hoe de schooltijd van Maria en Rudolf Staverman is geweest. Ik heb u al verteld dat er een soort mestmarkt was. En in de buurt van die mestmarkt stond vroeger een groot lokaal met allemaal ramen erin, van die grote ronde ramen en daar zijn Maria en Rudolf naar school gegaan. Er stond maar één onderwijzer voor de klas, maar die kreeg hulp van wat oudere leerlingen. Een onderwijzer verdiende in die tijd maar heel schaars de kost en moest door allerlei bijverdiensten in zijn behoefte voorzien. Daarom schreef hij ook allerlei brieven voor mensen die niet konden schrijven. Heel vaak was een onderwijzer ook koster in de kerk. Mijn grootmoeder was boerin en die had een onderwijzer helemaal niks in de rekening. Ze had in Nijmegen gewoond en kreeg in Martenshoek een nieuwe school. Het hoofd heette Wajon. Ik weet nog wel dat mijn moeder met de echtgenote van het schoolhoofd lid was van de beroemde Elisabeth vereniging. Dat moest vroeger als je maar een klein beetje tot de “upper ten” hoorde van het dorp, dan hoorde je bij de Elisabeth vereniging. Mijn moeder had het vaak over “mevrouw” Wajon en dan was mijn grootmoeder woedend, want mevrouw was je vroeger in het dorp alleen maar als je vrouw was van de notaris, van de dokter of van de dominee. Maar verder waren er geen “mevrouws”. Verder waren er juffrouwen. Dus een onderwijzer had er het baantje van koster nog bij. Mijn grootmoeder vertelde verder dat al die leerlingen van verschillende leeftijden op lange banken naast elkaar zaten. Verder vertelde ze, dat als je dom was je niks op school leerde, de intelligenten kwam er wel en die leerden dan ook flink en moesten zich inspannen. Maar wat ze er wel leerden en wat ze tegenwoordig niet meer kunnen dat is schrijven. Want mijn grootmoeder en haar broer Rudolf hadden een prachtig handschrift. Vroeger moest je goed kunnen hoofdrekenen. Toen ging alles in stuivers, mijn grootmoeder

berekende alles in stuivers. Die zei niet 60 cent, die zei 12 stuver, dat kost 12 stuver of dat kost viefenhalve stuver. En dan had je ook nog een schelling, dat was 12 en halve cent. En je had nog een stoter, dat was 30 cent voor zover als ik weet. Er was geen leerplichtwet, dat is pas sinds 1900, zoals we allemaal wel weten. Dus de mensen, waren er toen toch van overtuigd dat hun kinderen moesten leren, ook de meisjes. Als een meisje van school af kwam dan ging ze naar de naaischool, dat was een paar uur per week. Ze moest daar naar toe, mijn moeder ook. Mijn moeder is eerst naar de gewone lagere school geweest en toen naar een soort MULO wat toen de Franse School heette. Ik heb altijd begrip gehad voor deze mensen omdat ze toch hun meisjes en hun zonen allemaal behoorlijk hebben laten leren, die drang zat er achter.

Martenshoek 1854

Mijn grootmoeder kon mooi uit haar jeugd vertellen. Maria Ruding schijnt een erg leuke vrouw geweest te zijn die erg gastvrij was. Want mijn grootmoeder zei altijd "er was zoveel aanloop bie ons thuis". Dat was ook geen wonder, ze had 3 soorten kinderen, van Kok, van Wijnants en die van Kok en haar samen en later kreeg ze er ook nog Staverman kinderen bij, dus dat waren allemaal halfzusters. Ze was zeer gastvrij, iedereen mocht bij haar komen logeren, dus het was er altijd heel gezellig. Er was ook altijd plaats genoeg voor iedereen. Mijn grootmoeder was het lievelingskind van haar vader. Ze mocht ieder jaar mee naar de Schützenfeste, vanaf een jaar of 16, 17. Ze heette Maria Harmanna maar ze werd Mietje genoemd. De beroemde en misschien wel beruchte tante Mietje die altijd zo zuinig was maar dat is ook niet helemaal waar hoor, want zo zuinig was ze niet. Maar ja, ze was op de penning, dat is natuurlijk wat anders.

Martenshoek 1860-1870

Rudolf Staverman was een geweldige gezellige man. Hij mocht zo ontzettend graag kaarten. Mijn grootmoeder en haar moeder stonden in de winkel en oom Staverman moest langs de boeren en dat is natuurlijk wel een klein beetje een gevaarlijke toestand want je raakt zo gauw in een café verzeild. Er blijkt ook uit verschillende dingen dat hij nogal eens graag kaart mocht spelen en dan verloor hij grote sommen. Mijn grootmoeder vertelde eens een keer dat mijn grootvader Rieks Wilkens naar de sociëteit was gegaan. Weet u hoeveel hij daar verloren had 40 gulden! Moet u even indenken wat dat betekende in die tijd. Maar hij heeft het eerlijk verteld en vroeg mijn overgrootvader of hij hem 40 gulden kon voorschieten. "Nooit meer Mietje!" had ie de hele tijd gezegd "Gebeurt nooit meer, wees maar niet bang!". U moet ook niet vergeten, boeren verdienden hun geld moeilijk hoor. Ze werkten in de drassige grond, in de kou en ze zijn afhankelijk van het weer. Manufacturiers zei mijn grootmoeder altijd, en die kon er van meespreken, verdienen hun geld maar mooi dreug achter de toonbank. Maar dat is ook niet altijd waar, want je moet toch ook door weer en wind naar de klanten toe. Ja en dan beland je wel eens een keer in het café en dan kom je natuurlijk wel eens in de gelegenheid om mee te kaarten of borg te staan voor een ander of verkeerde vrienden te maken. Mijn grootmoeder vertelde dat onze overgrootmoeder (Maria Ruding) altijd woedend was als Rudolf in zijn vrijgezellentijd te lang wegbleef. Dan sloeg ze de wollen omslagdoek om en ging er op uit om hem uit het café te halen.

Martenshoek 1850-1860

Als er ijs in de kanalen lag waren er ontzettend veel mensen die er gebruik van maakten om naar familieleden te gaan. Mijn grootvader Henricus Wilkens had een oom in Leeuwarden wonen en als het kanaal dicht was ging hij er op schaatsen heen. Op een goeie dag kwam er iemand in de winkel en die riep "Frau Stoaverman, zet gauw de koffie kloar want uw beide dochters komen er met hun vrijer aan". Die dochters, u weet wel van Kok, Anna en Bouwina

kwamen er met twee heren aan, twee keurige heren. Ik denk dat Anna en Bouwina in Groningen een betrekking hadden. Ik denk dat ze winkeljuffrouw waren bij Meddens. Deze Meddens maakte heel goed zaken en hielp vaak zijn familie om vooruit te komen. Het was wel een enige familie onder elkaar. Ze deden veel voor elkaar. Ze werden dus vriendelijk door “Frau Stoaverman” ontvangen en op die manier, moest je vroeger zorgen dat je dochters aan de man kwamen. Ze zijn er inderdaad ook mee getrouwd.

Rie Vermeulen en Martha Bodewes in de arreslee

Foxham 1868

Hoe zijn Maria Harmanna Staverman en Henricus Theodorus (Rieks) Wilkens nou bij elkaar gekomen? U weet nog wel dat Anna Bernarda Bodewes een stukje grond had dat achter op de laan lag. Dat is toen bij haar dood natuurlijk vererfd. Maria Ruding heeft er voor gezorgd dat zij dat stukje land kreeg, want dat lag in Foxham. Dat was het dichtste bij hen. Maria Ruding en Conrad Staverman waren echt wel mensen die spaarden. Zo verzamelden ze onroerend goederen tijdens hun leven. Dat kon ook want van twee kanten werd er verdiend, zij in de winkel en hij achter in de smederij. De familie Staverman had dus dat stuk grond gekocht en daaraan grensde natuurlijk weer ander land. Dat was van een zekere Mais Wilkens. Wat aan dit verhaal niet mag ontbreken is dat van de geschiedenis van de boerderij op Foxham.

Zoals gezegd is de boerderij in handen gekomen van de familie Wilkens door vererving uit de familie Smit. Aaltje Smit was de erfgenaam van Derk Wieringa. Wieringa zelf kocht de boerderij waarschijnlijk uit de boedel van het echtpaar Edskes en Hindriks in 1824. In de overlijdensakte van Edkses, de vorige eigenaar wordt vermeld dat deze kastelein was. Dat lijkt het vermoeden te ondersteunen dat er rond deze tijd een herberg was gevestigd in de boerderij.

Bij een latere verbouwing zijn er nog resten van een toog of iets dergelijks gevonden. Ook is mij verteld dat er de mogelijkheid was voor reizigers te paard om hun dier te laten verzorgen en te wisselen voor een vers dier. Paarden schijnen rond deze tijd en bij de latere generatie nog een grote rol te hebben gespeeld. Mijn moeder vertelde mij dat het een gevleugeld gezegde in de buurt was dat Wilkens de mooiste paarden en de mooiste dochters had. De woonruimten in de boerderij zijn verdeeld in een kamer voor dagelijks gebruik en een mooie kamer met daarachter de bedstee.

Boerderij 1912

De kinderen Wilkens sliepen op de bovenverdieping. De mooie kamer had een prachtig in kleuren geschilderd plafond. Verder achterin bevonden zich nog meer werkruimten waaronder een karnkamer die in de jaren 40 nog een lemen vloer had. Later in de 20e eeuw werd de linkerzijde van de boerderij verhuurd aan verschillende mensen, o.a. melkboer Stuuat. In de loop van 1870 moet de mooie tuin zijn aangelegd en zijn ook de Wilkens-kamers gebouwd. Deze leken sterk op de kamers in de nabijgelegen Koningsgang. De familie bezat naast deze kamers blijkbaar nog een paar huizen in de buurt. De kamers, waarschijnlijk van hetzelfde type als die van Koning van de ijzergieterij, lagen ten oosten van de boerderij, waar nu het bedrijf Trelleborg staat. Ze hebben er tot de jaren 60 van de 20e eeuw gestaan en waren bijzonder armoedig. De huur bedroeg 3 gulden voor een gewone kamer en 6 gulden voor een grote. 's Winters viel de sneeuw door de pannen op de zolderverdieping en moest geruimd worden voordat het smolt en naar beneden sijpelde. De WC stond naast het aanrecht en de huizen waren in bijzonder slechte staat. Zo slecht dat ze bij de opening van Trelleborg aan het oog onttrokken werden door haastig geplaatste zeilen. De familie leefde minder en minder van het boerenbedrijf en meer van de benutting van hun land en onroerend goed bezit. Op het hoogtepunt van het grondbezit behoorde meer dan 60 a 70 hectare grond bij de boerderij. Het land strekte noordelijk zo ver het oog reikte, veel verder dan waar nu het nieuwe Winschoterdiep ligt. De naastgelegen woning ten oosten van de boerderij, de Wilkens kamers en een dubbele woning even verderop in de bocht behoorde onder andere tot het vastgoedbezit van de familie. De familie kon het zich veroorloven om land af te staan ten behoeve van de bouw van de Martinuskerk. Het land dat afgestaan werd was onder andere afkomstig uit de erfenis van de zussen van Maria Wilkens die ongetrouwd en kinderloos stierven. De kerk is gelegen naast de boerderij. De gebrandschilderde ramen werden ook door de familie betaald. Alle familieleden zijn op het kerkhof aldaar begraven.

Foto collectie Beeldbank H.S.

Dat de familie zich steeds minder met het boerenbedrijf bezig hield blijkt ook uit de advertenties uit kranten waarin werd aangeboden om het land te pachten. De boerderij kende haar hoogtijdagen tijdens de bewoning door de familie Wilkens. De familie bestond uit 6 personen waaronder Gonne, die zich bewoog in de upper class van de gemeente Hoogezand. Ze was goed bevriend met Femmigje Wildervanck, de latere echtgenote van de gouvernment secretaris van Suriname, Henderik Willem van Sandick. Mijn grootmoeder wist te vertellen dat Femmigje met de handschoen was getrouwd omdat haar verloofde zich overzees bevond.

Femmigje Wildervanck en Henderik Willem Sandick

Gonne overleed op maandag 13 mei 1918 om 10.00. Ze was net uit de kerk op weg naar de boerderij. Bij de voordeur zakte ze in elkaar. Dit werd opgemerkt door een arbeider op de scheepswerf van Bodewes die aan de overkant aan het Oude Winschoterdiep lag. Hij is via Martenshoek, over het hoogholt en weer terug naar Foxham gerend om haar te helpen. De hulp kwam te laat en Gonne stierf aan een hersenbloeding 49 jaar oud. Ze is nooit getrouwd geweest.

Gonne leefde van de opbrengst van de pacht van het land en haar erfenis ging naar de kerk. De derde dochter die geboren werd is Maria. Maria is de enige die trouwt en bereikt een leeftijd van 99 jaar. Onder andere aan haar hebben we dit verhaal te danken. Mijn moeder beschreef haar als volgt. Ze had een wat flegmatieke maar goedmoedige persoonlijkheid. Ze was niet echt een boerin. Haar tijd bracht ze veel door met vriendinnen. Maria was een sterke vrouw. Ze liep regelmatig van Martenshoek naar Oude Pekela toen ze al ver over de 60 en 70 was. Ze bewoog zich graag voort in haar rijtuigje en mende dan zelf de paarden. Maria is na haar huwelijk met Alfons Vermeulen nooit meer getrouwd. Wel kreeg zij na haar huwelijk nog een relatie. Dat was met de bekende mijnheer Koning uit Hoogezand. Het gaat hier om Hendrik Jan Koning van IJzergieterij HJ Koning uit Foxham. Deze relatie werd niet besproken en mijnheer Koning werd altijd gepresenteerd als een “bekende”. Later trekt haar zoon Harry met familie bij haar in de boerderij. Zij verzorgen haar tot aan haar dood. Maria overlijdt januari 1971.

Huwelijk Maria Wilkens en Alfons Vermeulen

Aaltje Smit had een zuster die getrouwd was met platelandsgeneesheer dokter Osterchrist. Ze woonden in Wehe-Den Hoorn. Op een goeie, mooie zonnige dag zei mijn grootvader “Mietje, luister eens even, zullen wij samen eens met paard en rijtuig naar Wehe gaan”. Bedoeld werd Wehe Den Hoorn, dat is een plaats in het noorden van Groningen, op de klei.

Georg Josef Osterchrist was een Katholieke dokter. Er zijn 3 katholieke plaatsen in het noorden waar tijdens de Hervorming de pastoor niet overgegaan is tot de Reformatie. Die drie plaatsen zijn Wehe Den Hoorn, Uithuizen en Kloosterburen. Ze gingen op zondagmorgen op tijd weg. Mijn grootmoeder vond dat prachtig. Er was eigenlijk nog nooit gepraat over een verloving, of verkering of wat ze dan ook gezegd hebben. Och, hij heeft natuurlijk wel al wat in zijn hoofd gehad en mijn grootmoeder ook wel. Ze kwamen op tijd aan in Wehe den Hoorn voor de Mis. Ze gingen de kerk in en daar gingen ze op een van de eerste banken zitten. Er werd het “Aspergus Me” gezongen en de pastoor ging met de wijwaterkwast door de kerk (Aspergus Me=Besprenkel mij). Toen zag hij dat jonge paartje zitten en die kregen een extra dikke druppel met de wijwaterkwast.

Dokter Osterchrist en zijn vrouw vonden het fijn dat hun neef eens op bezoek kwam en een meisje meebracht. Het was altijd de gewoonte dat na de hoogmis de pastoor een kop koffie kwam drinken bij de dokter. Mijn grootvader en grootmoeder zaten daar ook koffie te drinken en toen zei de pastoor “Ik heb het jonge paar vanmorgen in de kerk gezien en ik heb ze maar eens een dikke veeg met de wijwaterkwast gegeven want dan wordt het direct goed ingezegend!”. Mijn grootvader had mijn grootmoeder nog nooit ergens voor gevraagd! Mijn grootvader was nou niet een man die zo doldriest overall op in ging en had eigenlijk een steuntje van de pastoor nodig. Ze gingen op tijd weer weg, want ze moesten weer op tijd thuis zijn natuurlijk. Op de terugweg is alles in orde gekomen. Zo zijn ze verloofd geraakt.

Mijn grootmoeder was echt nodig op de boerderij. De oude Mais Wilkens werd eigenlijk te oud en de boerderij werd verwaarloosd. Mijn grootmoeder wist wel van wanten hoor. Die kon hard werken als de dochter van een manufacturierster. Zij heeft zich echt aangepast op de boerderij want het was echt geen gewoonte dat een winkeliersdochter trouwde met een boer. Een boer trouwde een boerendochter. Mijn grootmoeder was op dat gebied een eenling en dat is later ook wel gebleken in de opvoeding van haar kinderen. Mijn grootvader was een knappe man en je kon aan hem merken dat hij uit een goede familie kwam. Zijn moeder had hem dat meegegeven. Het was een stille man, hij droeg een kleine korte baard. Hij heeft een hele poos voor veearts gestudeerd. Er waren op de boerderij nog oude boeken die hij bestudeerd had. Er stond op zolder ook nog een oude wieg, waar mijn moeder in gelegen heeft. Verder hingen de queues van mijn tantes nog op zolder. Vroeger moest je een queue dragen. Dat was een verdikking achter op de rug en daar viel de japon dan overheen.

Mijn overgrootouders zijn op 2 februari 1872 getrouwd, maar een paar maanden later in juni is haar vader overleden. Haar vader ging zo oud als hij was ieder jaar nog naar de Schützenfeste. Dit jaar kon mijn grootmoeder niet met hem meegaan, want zij was getrouwd, en dat ging natuurlijk niet. Toen is hij er alleen heengegaan. Mijn overgrootmoeder kreeg het een beetje in haar bolletje, want het ging allemaal zo goed en ze verdienden veel geld en ze wou eigenlijk wel een beetje boven de anderen uitsteken. En dus wat deed ze? Ze heeft alle smidsgereedschappen verkocht toen hij weg was. Ze heeft gedacht “och, die oude man moet niet meer dat inspannende werk doen”. Mijn moeder zei altijd dat hij erg van streek was geweest toen hij zag dat zijn schuur leeg was en dat hij niet meer kon werken. Dat heeft zij misschien niet zo bedoeld om hem verdriet te doen want er staat nog op zijn bidprentje dat hij zo’n vlijtig mens was. Waarschijnlijk heeft hij een beroerte gehad of iets dergelijks. Op zijn bidprentje staat dat “niet een plotselinge dood is te vrezen maar een dood die niet voorbereid is”. Er wordt ook op gewezen dat hij een bijzonder vlijtig mens is geweest. Hij is gestorven een paar maanden nadat hij naar de Schützenfeste was geweest. Mijn moeder zei altijd dat mijn grootmoeder het niet zo heeft gemeend. Die man had ineens niets meer te doen en u weet wel, dan is het vaak mis. De kinderen kregen ieder 5900 gulden. En dat kunt u rustig in deze tijd met 10 vermenigvuldigen. Oom Staverman kreeg ook 5900 gulden en ouwe grootmoe kreeg 8000 gulden. Dat was nog maar het erfdeel van de vader! Daar was het erfdeel van de moeder niet eens bij. Maar daarin kunt u zelf zien hoe deze mensen vooruit gegaan zijn en dat ze er hard voor gewerkt hebben. Geloof u maar dat mijn grootvader en mijn grootmoeder, daar waar zij een bezwaard stuk land hadden, veel hadden aan dat geld. Er moest destijds een hypotheek op het land genomen worden door middel van de rechter die dat toegestaan had. Mijn overgrootvader was nog minderjarig toen ze dat gedeelte van de familie uit moesten betalen. Het was een vreselijke strop voor die oude Wilkens. Dus daarom rouwde mijn grootmoeder. Voor Rudolf Staverman werd het langzamerhand ook tijd dat hij ging trouwen. Die zocht zich ook een vrouw uit, ze was niet zo jong meer hoor. Hij is 4 jaar later getrouwd met een Katrina Swart.

Martenshoek 1872

Het ging goed met de zaak. Katrien hielp natuurlijk ook mee, die moest de sfeer maken in de winkel. Dat was in die tijd gewoonte dat een vrouw meehielp in een manufacturenzaak. Die moest bepaalde klanten opvangen en met de oudere vrouwen praten. Ze moest goede raad geven en ze moest weten hoeveel stof er voor een japon nodig was. De heren, die een pak of laken kochten, hielden zich meer op met de heer des huizes. Er werd achter in de winkel altijd koffie geschonken. Er stond altijd een grote Groningse kraantjespot. De boerenvrouwen kwamen van heinde en verre en moesten soms hele einden lopen. Een achturige werkdag was er niet bij in die tijd. De zaken waren ’s morgens al heel vroeg open en bleven zeker tot

22.00 uur 's avonds open. Ook 's zondags waren ze niet gesloten. De vrouwen van verre die met hun man met paard en rijtuig naar de kerk gingen, gingen 's zondags naar de winkel. Aan de overkant was er de winkel van Harm Bodewes, die ook wel Harm Contant werd genoemd. Die naam had hij gekregen omdat hij altijd contante betaling van de schippers eiste. Dit omdat die er nog wel eens een keertje zonder betaling vandoor wilden gaan. Het was ook normaal om op zondagmorgen als ze wat nodig hadden naar de winkel te gaan. Op een gegeven moment kwam er een reiziger langs, die voor het eerst confectie (kleding) meenam, dus mantels en pakken voor de mannen. Confectie bestond tot die tijd nog niet, alles werd nog genaaid of je ging naar een kleermaker toe. Naaisters en kleermakers, die hadden een behoorlijk bestaan in die tijd. Toen kwam de confectiekleding. De mensen die stonden er van te kijken! Confectie moet worden uitgestald in een winkel. Staverman kon geen winkelruit missen om de spullen uit te stallen. Toen zei die handelsreiziger: "Nou mijnheer Staverman, kunt u dan niet naast u in die kamer wat uitstallen?" "Ja" zegt oom Staverman "dat moet maar hoor!" Dat was wat ze vroeger de salon noemden, vroeger zeiden ze altijd "de mooie kamer". Katrien was het snikken nabij, want haar meubels moesten naar achteren geschoven worden. In een gedeelte van de salon konden de mensen dan komen kijken en daar werd de confectie opgehangen. Die moest dan op deze manier verkocht en getoond worden. Staverman liet een grote advertentie in de krant zetten. Daar stond in "Heden gearriveerd, uit de levenslustige stad Wenen, mantels. Komt u ze eens passen!" Dat was prachtig zo'n advertentie; "Nooit vertoond". Het tekent wel echt de originaliteit en ook de progressiviteit van deze man. Dat hij zag dat in de toekomst confectie wel ingang zou vinden. U moet goed begrijpen dat er in die tijd geen mantels waren voor vrouwen. Die droegen geen mantel, die hadden van die grote doeken die ze omsloegen. Als je behoorlijk geld had dan had je een palmensjaals. Die worden nou nog wel eens achter een schoorsteenmantel opgehangen of over piano's gelegd. Van die veelkleurige sjaals die enkel of dubbel geweven waren, die deed je dan in een punt om. De eenvoudigere mensen die hadden een zwarte doek om. Vroeger droegen de vrouwen toen ze ook nog oorijzers ophadden geen mantel. Hoogstens een korte jas van kant een z.g. mantille. Ik weet niet eens of de naam goed is maar 's zomers ging mijn grootmoeder naar de kerk met een mantille en 's winters had ze een fluwelen jas aan, helemaal met van dat tres afgewerkt. Ze heeft vaak verteld dat ze in zo'n veelkleurige sjaal getrouwd is met een zijden japon er onder. En ze heeft er ook nog een oorijzer bij gedragen. Zo was dat in die tijd. De zaken gingen natuurlijk heel goed, maar er was natuurlijk wel een concurrentiestrijd met de zaak van Herman Ruding aan de overkant. Er werd ook wel op krediet verkocht, vooral in Foxhol heb ik wel eens gehoord. Dat waren vroeger de underdogs die heel weinig verdienden. Die woonden op een afgelegen stuk nog van Hoogezand zo achteruit. Daar gaf hij wel eens krediet aan en zei "het komt wel in orde". Hij had eigenlijk veel vertrouwen in de mensen. Hij kon ook heel moeilijk weigeren als de nood hoog was. En hij kaartte graag. Bij kaarten is het gewoonte om met een klein beetje daarbij gaan proberen wat te winnen. Die gaan vaak een spiering uitgooien om een kabeljauw te vangen. Zo is hij eigenlijk gekomen tot speculeren en daardoor heeft hij een paar keer financieel vastgezet. Ik meen dat het twee keer gebeurd is. De familie heeft hem geholpen en ik weet niet wie allemaal. Ik weet wel dat Bernard van Munster hem wel flink geholpen heeft. Mijn overgrootmoeder was er natuurlijk wel eens boos om en die zei dan "het geld wat zuur verdiend wordt, wordt zo weggegooid". Hij was heel bemind. Het was een leuke vlotte man waar je gemakkelijk mee kon praten. Hij heeft ook wel zijn best gedaan voor een ander want tussen de paperassen zag ik ook een akte van een Vennootschap van de firma Bodewes en Staverman voor een zeilmakerij en voor een taanderij. Dat was in 1875.

Foxham en Martenshoek 1885

In 1885 gebeurde een drama waar nu nog veel over gepraat wordt. Het gaat over de oude juffrouw Swart, die had buiten haar dienstmeisje nog een gezelschapsjuffrouw. Die juffrouw heette Trijntje de Jong en was een geboren Friezin en is ergens in een klooster opgevoed. Ze was niet katholiek van komaf, ze was katholiek geworden door die zusters die haar opgevoed hadden en de oude juffrouw Swart was bijzonder met haar in de schik want ze zei altijd; “ik heb toch zo’n braaf meisje gekregen, soms is ze in haar kamer aan het bidden en ligt op haar knieën, het is toch zo’n braaf meisje en ze zorgt zo goed voor mij!” Er waren ook andere verhalen over Trijntje in omloop. Dat ze ’s nachts stiekem opstond en bijvoorbeeld naar de winkel toeging en wat van de balen afnam. Ze zijn een keer bij mijn grootmoeder op bezoek geweest en toen hebben ze in de tuin thee gedronken, in het prieeltje. Mijn grootouders hadden een prachtige tuin met een mooie vijver en zo’n rustiek bruggetje erover en allerlei soorten bomen. De tuin was omstreeks 1880 door een tuinarchitect aangelegd. Mijn grootmoeder had de gewoonte zoals boerinnen vroeger om een zilveren ketting te dragen met daaraan 2 zilveren scharen, de prijscheden, de sleutels en alles wat zij moest gebruiken. Zij moest ook altijd de melk afmeten en soms stak ze dan ook die litermaat aan de ketting, als ze de melk afleverde aan de melkverkoopsters. Er werd vroeger nog niet aan de fabriek geleverd. Mijn grootmoeder verkocht ook melk aan een vrouw met een juk, met 2 emmers er aan. Dat was Zwarte Aaltje. Die verkocht de melk weer door, waarbij ze 1 cent per liter verdiende. Zo moest ze de kost verdienen.

Zoals gezegd, Trijntje de Jong en oma Swart zijn een keer op bezoek geweest en toen zei grootmoeder. “Wat heeft ze het toch best getroffen met die juffrouw Trijntje, die zorgt altijd zo goed voor haar”. “Dat kin best wezen Katrien, moar ze binnen bie mie west en ik mis mien zilveren scheere”. Daarop antwoordde Katrien “Hou durfst doe dat wel zeggen, het is zo’n vroom en goud mins”. Waarop oma zei: “Ik mis mien zilveren scheere anders vanaf dat ze bie mie op visite west binnen”. Enige tijd ging voorbij voordat oma Swart, oom Staverman en zijn vrouw weer kwam opzoeken. Deze keer was die juffrouw Trijntje er niet bij. Deze keer was ze met haar dochter die getrouwd was met Casper Augustunus Fischer. Die zal het wel een beetje moeilijk gehad hebben want die had al 7 kinderen waarvan de oudste 19 jaar was, stel u even voor, en die verwachtte nu haar 8e kind. Toen dachten ze natuurlijk, kom een beetje afleiding is nooit weg, we gaan maar eens bij Rudolf en Katrien op bezoek. Toen ze wilden opstappen was het al donker en mijn grootvader pakte de “troetlaampe”, dat is zo’n petroleumlamp die ook in de stallen hangen met zo’n glas er op en hij is een heel end met hun meegelopen tot het open stuk. Er was toen nog geen trottoir op Foxham en ook niet in Martenshoek. Ze moesten langs een pad die naar het hooghout liep. Toen hadden ze tegen mijn grootvader gezegd, “Ach Wilkens, goa maar weer terug, wie vinden ’t nou wel”. Die avond zijn ze gezond en wel thuis aangekomen. Maar de volgende dag wordt er midden in de nacht tegen 01.30 uur heel hard op de ruit van de slaapkamer van mijn grootouders geklopt. Iemand schreeuwt: “Wilkens! Wilkens! Wordt wakker!” Mijn grootmoeder was ’t eerst wakker en vroeg: “Wie is daar?”. “Zijn hier misschien de ole juffrouw Swart en heur dochter?” “Och nee!” het oma gezegd “die zijn gister geweest, die kommen toch niet veur ’n tweede keer? Nee! Die zijn hier niet. Wat is er den?” “Ze zijn ’n eindje goan lopen en ze binnen nog nooit weer thuis gekomen en het is al half twee!” Oma kleedde zich meteen aan en opa ook. Ze zijn onmiddellijk met zijn beiden naar Staverman toe gegaan. Wat was er gebeurd? Moeder en dochter hadden tegen grootmoeder gezegd: “Ach, ’t is zulk mooi weer, we gaan nog ’n klein eindje lopen, we zijn zo terug”. Oom Staverman was naar de Sociëteit. Dus die was niet thuis. Terwijl zij daar aan het lopen zijn en eventjes weg zijn wordt er aan de achterdeur geklopt. Die was dicht en toen heeft het dienstmeisje geroepen “Wie is daar?” Maar ze kreeg geen antwoord. Er werd nog eens aan de deur

geklopt maar weer geen antwoord. En toen heeft ze geroepen: “Als je je naam niet wilt zeggen dan doe ik ook niet open.” De voetstappen verwijderden zich en ze weten ook niet wie het geweest is. Tante Katrien die wachtte maar en die wachtte maar en die dacht, gut, wat komen die dames ja verschrikkelijk laat weer terug?! Waar zijn ze wel? Zijn ze zijn verdoemd of is iets anders gebeurd? Ze werd vreselijk ongerust. Intussen kwam oom Rudolf uit de sociëteit en tante Katrien kwam hem al tegemoet en vertelt wat er gebeurd is. Die heeft toen zijn knecht uitgezonden, waarschijnlijk naar mijn grootouders en die zijn ook onmiddellijk gekomen. Grootmoeder, die een vrome vrouw was, verkeerde in een ontzettende benauwdheid en zenuwachtigheid. Ze konden haar nergens vinden, ze lag geknield voor een groot schilderij, meer een gekleurde crayontekening. De “Ecce Homo”. Daar lag ze geknield voor. Ze lag daar te bidden en was helemaal van streek.

’s Morgens vroeg zijn ze gaan zoeken en hebben beiden gevonden in het Winschoterdiep. De oude oma Swart dreef op haar rokken. Vroeger hadden ze een stuk of 4, 5 van die rokken over elkaar aan. Ze had een mooie zijden japon aangehad dus die dreef op haar rokken in ’t diep. Haar dochter Anna was gezonken, waarschijnlijk omdat ze zwaar in verwachting was. U begrijpt dat dit een vreselijke drama geweest is. Ze hebben beiden uit het diep gehaald en zijn naar huis gegaan. Ze hebben gekeken of er voldoende baar geld was en wisten ook dat die oude juffrouw Swart veel effecten had. Toen bleek dat er in plaats van effecten, krantenpapier in haar trommel zat en Trijntje de Jong was in geen velden of wegen te bekennen. Al met al een onverklaarbaar drama. Dat kloppen op die deur ’s nachts was natuurlijk ook heel typisch. Waarom moesten ze ineens midden in de nacht een wandelingetje maken? Het was heel donker en hebben ze misschien iemand ontmoet. Ik weet niet wat er gebeurd is. Men beweert dat ze in het diep gestoten zijn. Trijntje de Jong was in ieder geval verdwenen en ’s nachts heeft Groeneveld, dat was de rijtuigverhuurder een heer en een dame naar Groningen vervoerd. Trijntje de Jong is later voor meerdere diefstallen opgepakt en ik meen dat ze in Leeuwarden in de gevangenis is overleden. Ze heeft ook nog gezegd dat ze het geld ergens verborgen en begraven heeft en ze zijn met haar naar die plaats toegegaan maar er was niks meer te vinden. Rudolf Staverman is in 1901 overleden op 59-jarige leeftijd aan dezelfde kwaal als zijn vader, nl. een beroerte. Lies Bodewes, een dochter van George Bodewes, waar Rudolf die vennootschap mee had (zeilmakerij en taanderij) vertelde dat ze erbij was. Haar vader had ’s middags na het eten zitten suffen bij de kachel en na een poosje komt haar moeder binnen en die tikt George Bodewes op de schouder en zegt tegen hem “Weet je wel wie overleden is? Dien allerbeste vrund is overleden”. Hij was helemaal van streek geweest. Rudolf had natuurlijk niet zo’n mooi leven meer na de dood van zijn vrouw. Wie er heel vaak kwam, was zijn lievelingsnichte. Dat was mijn moeder, dat was een gezellige vrouw. Mijn moeder was al 36 toen ze kennis

kreeg aan mijn vader. Oom Staverman wilde mijn moeder de hele tijd koppelen aan een zekere heer de Lange. De Lange zijn moeder had een kroegje in de Stationstraat (Spoorstraat) in Martenhoek. Het was een klein kroegje en mevrouw de Lange was weduwe. Ze hield ook schapen. ’s Morgens stond ze heel vroeg op en dan liet ze de schapen grazen op een andermans land. Tegen de tijd dat die mensen (de landeigenaren) opstonden haalde ze de schapen gauw binnen op haar eigen stukje. Dan hadden ze zich al volgevreten op andermans land. Ze was zo zuinig dat ze zelfs de schapenkeuteltjes pakte van andermans land. Op straat liep riepen alle mensen haar na van “Behhh” ! “Behhh”!

Maria Wilkens en Rie Vermeulen

QUICK, QUICK ... SLOW ...

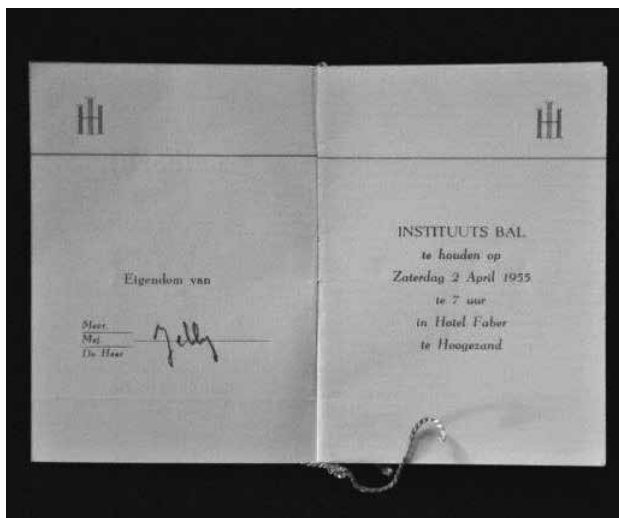
Wim A.H. Rozema

Van ons lid mevrouw Jelly Gorter las u in de vorige aflevering van Pluustergoud al het één en ander over haar HBS-tijd, met name over haar bestuurlijke activiteiten voor “Het Brugje” en “De Brug”. Als aanvulling stuurde Jelly nog een aantal archiefstukjes betreffende de dansavonden met de “Tuten” in hotel Faber ...

Jelly vertelt, dat wanneer een jongen met een meisje naar de dansavond bij Faber wilde, dat niet zo maar even ging: de jongen moest toestemming vragen aan de ouders van het meisje en vervolgens werd – uiteraard, wanneer de ouders instemden met het verzoek – het meisje keurig van huis gehaald met een automobiel.

Hoe ging dat in vroeger tijden op de dansvloer ...?

In een balboekje schreef een dame aan welke heer zij een dans had toegezegd. In hogere kringen was het elkaar ten dans vragen tot in de 19e eeuw aan strenge regels gebonden. Zomaar op een meisje aflopen en haar ten dans vragen, was uit den boze. Dat was zeer ongemanierd. Als een jongen met een meisje wilde dansen, moest hij zich eerst melden bij haar chaperonne (begeleidster, vaak een wat oudere dame). Na toestemming van de begeleidster schreven jongen en meisje elkaars namen in haar balboekje bij een bepaalde dans. In het balboekje was daarna te lezen welke dans voor wie gereserveerd was. Was er een wals voor de betreffende jongen gereserveerd, dan dansten beiden bij de eerstvolgende wals. Populaire dames hadden al snel hun balboekje vol. Na 1900 werd het “gewoner” om te dansen wanneer je zin had, dansen werd een feestje en minder formeel. Daarmee raakte het balboekje in onbruik. Tot de 50er jaren werd de uitdrukking “iemand in je balboekje zetten” nog vaak gebruikt om aan te geven dat je wel een afspraak met iemand wilde.

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO (29)

Gerrit Stuu

Sappemeer – Noorderstraat, Villa Wildervanck, omstreeks 1930

Op de foto zien we Villa Wildervanck, staande aan de Noorderstraat ter hoogte van het Westerhooghout. Het middengedeelte van de villa is in 1833 gebouwd door notaris Wens. Later is de behuizing uitgebreid met de twee zijvleugels door de schoonzoon van de notaris, Wigher Hooites Wildervanck van Zuidbroek.

Na de Tweede Wereldoorlog is de villa onder andere in gebruik geweest bij Instituut Boelkes, later Instituut Poort en tenslotte als huisvesting voor “ouderen van dagen”.

De villa was te bereiken door middel van twee oprijlanen, waarbij zowel vóór als achter de villa een vijver was gelegen. De villa is in 1961 afgebroken.

Op de voorgrond het Winschoterdiep.

Uitgave : Fa. S. Kleefsmann & Co., Sappemeer

Collectie : G.J. Stuu (27 ; S-071)

Sappemeer – Noorderstraat ter hoogte van de Boslaan, anno 2004

Na de afbraak van Villa Wildervanck (1961) zijn op de hoek van de Noorderstraat en de Boslaan, dat is gelegen op het voormalige terrein van de villa, eengezinswoningen gebouwd. Na demping van het Oude Winschoterdiep in 1971 is op de oude loop van het kanaal een brede groenstrook aangelegd.

Collectie : G.J. Stuu (194-12)

MIT VOADER WEER NOAR VROUGER (11)

Henk Puister

Schrieffblok ligt op mien knijen en k zit op baank bie mien pa in koamer. Net as k mien mond lösdoun wil om hom wat te vroagen over vrouger heur k n auto gieren onder t ofremmen. Mit schrik kiek ik deur t roam noar boeten tou. “Dat ging weer bie zien gat of goud,” zeg k. Voader antwoordt: “Veul auto’s snittern mit n noodgaang veur t huus langs omdat zai mainen dat ze op n veurraangsweg rieden. Mor zai mouten wel wachten op verkeer dat van rechts komt.”

“Dat mishottjet nog n moal,” main ik.

Pa zegt: “t Is al voaker as ainmoal mis goan, hur. Het al wel ais plietsie bie west, omdat der twij woagens opnkaander botst waren.”

k Pak mien pènne en vroag: “Ie komen van n lutje dörp, pa, hè. Van Schewol (Schildwolde). En dou ie mit moeke traauwden binnen ie op t Hogezaand wonen goan. Hou keken ie tegen Hogezaandsters aan?”

“Vrougerjoaren huilen mien ollu mie veur,” legt mien pa uut, “dat minsen bie ons over t aalge-main degelker waren as Hogezaandsters. Stiever ook meschain. k Haar n poar familieleden bie ons in dörp dij omgaang kregen mit n jong van t Hogezaand. Brobbelkonten, nuimden mien ollu heur. Broaskemoakers. Veul poehaai, mor ze konnen nog gain brobbel van t wotter ofpoesten. Mor dou k leeftied haar van n joar of zèzzentwenteg, mit dien moeke traauwd was en op t Hogezaand wonen ging, kreeg k gaauwachteg n hail aander kiek op heur, hur.”

“Gelukkeg mor, hè,” kom ik der overtou en k begun te gnivveln.

“Och, kaf zit overaal onder t koren ja,” vindt pa. “Mit Hogezaandsters is niks mis en kinst nait elkenaine over ain kame scheren, zee ons kapper Pietje Pluk voak.”

Mien voader gaat der ais makkelt veur zitten, slagt haand veur d’mond, koggelt wat en den gaat e wieder: “As kwoajong van n joar of twaalm ging k n moal mit n koppeltje jonges op fietse noar t voetbalen tou op Sapmeer. H.S.C., n meroakels beste ploug in dij tied, mos speulen tegen Heerenveen. t Was swaart van t volk langs de liene. Abe Lenstra dee mit bie Heerenveen. n Monster voetbaalder! k Wait nog best dat k stomverwonderd uutruip van: Abe het n magneet aan zien voude! As hai voude uutsteekt den ligt bale op zien tonen. Mor k wait ook nog dat Abe zien bruier Jan back speulde. Dizze Jan schold Abe, dij in de veurhoede voetbaalde, verröt. Abe Lenstra vertikde t noamelk om n stap ekstroa te verzetten. Hai was zo loi as n vlinde...”

“...Abe luit zien bruier t voele waark opknappen..?” vroag ik. “Och, hest tuugpeerden, pa en hest waarkpeerden. Baaide soorten binnen belaangriek, toch?”

Mien voader nikkopt. Hai geeft mie stilzwiegend geliek.

“Dou k n kwoajong was en nog op legere schoule zat ging k op zundagmiddag wel ais mit mien voader op fietse noar t peerdjerenen op Sapmeer, “vertelt mien pa. “Wat n dieverdoatsie, jong! En wat n volk! Loater joaren fietsde ik op zundagmirreg noar t voetbalveld van Hogezaand tou. Op terraain Hommes speulde dizze club van rood en swaart. Mien fietse zetde ik steevaast bie oom Lammert en taan Elsie achter t huus hèn. Zai woonden aan Beukemoastroade. Dij oom Lammert was n echte, hur. Wat n fanetieke Hogezaandsupporter. Doar waist doe aal n’t van!

As hai langs t veld ston te kieken den voetbaalde hai mit en schopde minsen dij noast hom stonnen de schenen raauw. Op baalkon van instituut Hommes ston mainstied n haile ploug stedinten. Tuten, zeden wie der tegen. En zai ruipen en reerden en vuurden Hogezaand aan, dat vonken spetterden derof...”

“...Op wat leeftied gingen ie uut, den? Gingen ie ook noar Hogezaand tou om te daansen? Dat het moeke mie voak verteld teminnend. Bie Faber traden d’bekindste Nederlandse artiesten op, nait?”

“Klopt,” antwoordt mien pa. “In t leste van julimoand was der aaltied Sapmeester kermes en doar begunde mien scharrelderij mit wichterspul n beetje. As k dien moeke noar huus brochde, in Zu’brouk en k fietsde mit heur deur dörp hèn, den keken Zu’broukster jonges mie voak mit n schaf oge aan. Zai zagen n wicht van heur dörp mit n vrumde vint en dat kon wel ais veur ongenougen zörgen, hèn. Menneg jongkerel het uut gramniedegheid wel ais aine mit tebaksdeuze veur d’kop had. k Vergeet nooit weer dat maal Hinderk, hai was wat slicht en haar n poar onder t mous lopen, tegen mie bölkde van: Hé, laange schietspoide. Wat most doe hier! Kom ais hierhèn ast duufst. Den zel k die wat op t jak geven! Ik bedochde mie nait, gooide fietse aan kaande en ik noar Hinderk tou. Wat woltoe! ruij ik Maal Hinderk kromp as n moeze op snij en hai zee mit trillerge stim: Niks, jong, hur. Niks. Hest ook n sigaretje veur mie?”

Pa laagt bie d’herinnern. “Vrouger lag der veul meer rötsooi bie d’weg as tegenswoordeg,” vertelt hai, “lege puutjes, lege sigereddepakkies en zo. dr. Dushkind was n hail popelaire maark sigaretten in dij tied. Mor Jans uut Hogezaand, dij loater mit mien nicht Wulmpje traauwd is, rookde Turmac. Dat was n Turkse sigaret. Dij sigaret haar zo’n lekkere, indringende roek. In n luukse, blikken deuze, mit oosterse motieven, zat dij rokerij. In binnenkaande van deuze lag n vlinder van zieden stof mit glaans over sigaretten hèn en Jans bewoarde dij veur mie. Dij vlindertjes wazzen slim in trek, hur...Mor, kom, mond is mie dreuge van aal dat getjauwel mit die...Ik moak ons n beetje drinken...”

“...Dat liekt mie goud tou,” zeg ik. “k Heb eerst weer genogt stof veur t schrijven verzoemeld.” Den zet ik mien rooie leesbrille of en stop mien pènne en mien schriefblok in tazze. Dat wordt waarken achter kompjouter as k dommeet thus bin. k Verheug mie al bie t veuruutzicht.

Verrassend goed... en niet duur!

Synergon druk & print

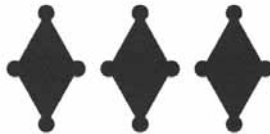
- Huisstijldrukwerk
- Reclamedrukwerk op maat
- Promotiemateriaal & specials
- Logistieke ondersteuning
- Privédrukwerk
- Familiedrukwerk

Waarom Synergon druk & print?

- Persoonlijk contact
- Goede service
- Deskundig advies
- Alle disciplines in eigen huis
- Uitstekende kwaliteit
- Scherpe prijzen

SynergonSM
druk & print

Mr. A.J. Romijnweg 17
9672 AH Winschoten
T (0597) 453 521
E drukenprint@synergonsw.nl
I www.synergondrukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

30 JAAR

JURIDISCHE DIENSTVERLENING

VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR

mr. M.M. Rietveldt, mw. mr. M. Schlepers
Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Tel. (0598)390890; Fax. (0598)390853
Email: alg@rahs.nl; Web: www.rahs.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelmanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand